

Axis Mundi

ČASOPIS PRE ŠTÚDIUM KULTÚR A NÁBOŽENSTIEV SVETA
JOURNAL FOR THE STUDY OF WORLD CULTURES AND RELIGIONS

1 • 2024

Ročník / Volume 19

Axis Mundi

ČASOPIS PRE ŠTÚDIUM KULTÚR A NÁBOŽENSTIEV SVETA
JOURNAL FOR THE STUDY OF WORLD CULTURES AND RELIGIONS

1 • 2024
Ročník / Volume 19

Obsah

Tematické číslo: REGISTRÁCIA CIRKVI NA SLOVENSKU

Editoriál

MATEJ KARÁSEK	1
Antisemitizmus a islamofóbia v Európe: Pretrvávajúce výzvy na Západe	
KATARÍNA CSIKOSOVÁ	3
Advokačné aktivity starokatolíkov Utrechtskej únie na Slovensku v prospech zmeny legislatívnej úpravy registrácie cirkví a náboženských spoločností	
MARTIN KOVÁČ	14
Registračný cenzus ako conditio sine qua non	
RADOVAN ČIKEŠ	21
Obmedzenie registrácie cirkví ako ľudskoprávny problém	
ONDREJ PROSTREDNÍK	26
Poznámky k registračnému procesu podľa zákona 3/2002 Sb.	
ZDENĚK VOJTÍŠEK	30

Predná strana obálky:
Terézia Lomnická – Spoločná večera

Zadná strana obálky:
Slnka – Mozaika

Editoriál

Cteným čitateľkám a čitateľom sa do rúk dostáva číslo časopisu *Axis Mundi*, ktoré je také výnimočné, že sme sa - hoci to obyčajne nemáme vo zvyku - rozhodli tento náš počin uviesť a vysvetliť krátkym editoriálom. Vzniklo z nášho presvedčenia, že religionistika nemá splňať úlohy iba voči vede a poznaniu, ale aj voči spoločnosti, v ktorej pôsobí. Sme presvedčení, že ak spoločnosť čelí výzvam efektívne riešiteľným za pomoci expertízy vedcov zaoberajúcich sa náboženstvom, potom medzi povinnosti týchto vedcov patrí aj ich aktívna angažovanosť vo veciach verejných.

Takouto výzvou pre slovenskú spoločnosť i religionistiku je otázka vzťahu štátu k menším či na Slovensku zatiaľ málo etablovaným náboženským komunitám. Na tomto mieste si dovoľujem tlmočiť mienku vedcov zo Slovenskej spoločnosti pre štúdium náboženstiev, ako aj z Katedry porovnávacej religionistiky FiF UK, že postavenie takýchto komunít v porovnaní s pozíciou registrovaných cirkví je na Slovensku charakterizovateľné nerovnosťou, ba v mnohých ohľadoch možno konštatovať, že malé náboženské komunity Slovenská republika diskriminuje.

Azda niet zjavnejšieho prejavu tejto diskriminácie, než je zákon podmieňujúci registráciu cirkví počtom 50 000 dospelých členov. Vystačíme si aj s ľahkou matematikou, aby sme pochopili, že takto vysoko nastavený prah je, vzhľadom na počet obyvateľov Slovenska, pre drvivú väčšinu náboženských komunít nedosiadateľný.

Zámerom tohto čísla časopisu *Axis Mundi* je aj na akademickej úrovni sprostredkovať diskusiu o pretrvávajúcych problémoch, s ktorými sa musia na dennej báze vysporadúvať členovia množstva na Slovensku pôsobiacich neregistrovaných cirkví a malých náboženských spoločenstiev. V tejto diskusii by však mali okrem akademikov zaznieť aj hlasy tých, ktorí sa otázkami registrácie cirkví zaoberajú profesionálne alebo občiansky a výnimočnosť tohto čísla spočíva aj v tom, že sme v ňom vytvorili priestor, aby na tomto mieste aj takéto hlasy zazneli.

V neposlednom rade je však toto číslo výnimočné aj tým, pre koho je určené. Bez toho, aby sme ako redakcia museli zľaviť zo svojich nárokov na odbornú kvalitu textov, sa autori snažili svoje myšlienky artikulovať tak, aby boli ľahko zrozumiteľné aj laickému publiku. Boli by sme totiž radi, ak by sa výsledky diskusie, ktorú tu sprostredkujeme, dostali nielen k akademickému publiku, ale aby mali aj širší priamy dosah najmä do radov štátnych úradníkov, žurnalistov, pracovníkov mimovládneho sektora, či tvorcov politik. Dobré rozhodnutia sa totiž dozaista nezaobídu bez dobrého oboznámenia sa s problémom.

Vzhľadom na to, že sa prísna legislatíva pre registráciu cirkví na Slovensku často zdôvodňovala akousi islámskou hrozbou, otvárame našu diskusiu štúdiou Mgr. Kataríny Csikosovej o antisemitizme a islamofóbii, ako aj výzvach, ktoré tieto fenomény prinášajú do slovenského aj európskeho spoločenského a politického priestoru.

Druhý text vyšiel z pera Mgr. Martina Kováča, PhD., starokatolíckeho kňaza a občianskeho aktivistu, ktorý ponúka pohľad na situáciu neregistrovaných cirkví z perspektívy jednej z nich i na aktivity, ktoré združenie Starokatolíci na Slovensku vo veci registrácie neregistrovaných náboženských komunít vykonali.

Nasledujúce dva texty zo svojej pozície polemizujú so súčasnými legislatívnymi podobami registrácie, no do istej miery sú nepriamo aj v polemike vzájomnej. Kým prvý z nich napísaný riaditeľom Cirkevného odboru Ministerstva kultúry SR, PhDr. Radovanom Čikešom, PhD., popisuje aspoň určité kritérium počtosti ako nevyhnutnú podmienku registrácie, druhý text doc. Mgr. Ondreja Prostredníka, PhD., bývalého vysokoškolského pedagóga i generálneho tajomníka Ekumenickej rady cirkví v Slovenskej republike a v súčasnosti poslanca NR SR, spochybňuje opodstatnenosť „umiestnenia“ témy registrácie cirkví a náboženských slobôd do pôsobnosti Ministerstva kultúry SR a vyslovuje názor, že vzhľadom na svoj ľudskoprávny rozmer by bolo príhodnejšie, ak by táto problematika spadala do agendy Ministerstva spravodlivosti SR.

Číslo časopisu uzatvárame príspevkom uznávaného českého odborníka na nové náboženské hnutia doc. PhDr. Zdenka Vojtíška, PhD., ktorý sa podelil o svoje inšpiratívne postrehy a poznámky z procesu registrácie cirkví u našich českých susedov.

Na záver možno čitateľkám a čitateľkám už len zaželať obohacujúce čítanie a vysloviť nádej, že myšlienky a postrehy našich autorov padnú na úrodnú pôdu a snád' čoskoro prispejú aj k prvým plodom v podobe zrovnoprávňovania malých náboženských komunít na Slovensku.

Mgr. Matej KARÁSEK, PhD.
Hlavný redaktor

Antisemitizmus a islamofóbia v Európe: Pretrvávajúce výzvy na Západe¹

MGR. KATARÍNA CSIKOSOSOVÁ

Katedra porovnávacej religionistiky, Filozofická fakulta,
Univerzita Komenského v Bratislave

Abstract: This paper examines the persistent problems of anti-Semitism and Islamophobia in Europe, with an emphasis on their legal, political and social aspects. Anti-Semitism, directed exclusively at the Jewish minority, with its deep historical roots in the West and culminating in the Holocaust, is now clearly defined and legislated. On the other hand, Islamophobia is a growing challenge linked to discrimination, migration and security issues in Europe. The study examines the approaches of the European Union and the Slovak Republic to addressing these forms of discrimination, comparing and contrasting several legislative measures and policies pertaining to the matter.

Key words: anti-Semitism, Islamophobia, discrimination, European Union, Slovak Republic

Úvod

Prieskumy Európskej únie (EÚ) o dodržiavaní ľudských práv poukazujú na to, že Židia aj muslimovia čelia narastajúcej hrozbe diskriminácie. Podľa prieskumu z roku 2009 až 43 % opýtaných Židov uviedlo, že sa obávajú slovného napádania a 33 % sa bojí fyzických útokov. Tretina opýtaných muslimov priznala, že v poslednom období zažila diskrimináciu. Tento alarmujúci stav podnietil Európsky parlament, ktorý až v roku 2015 usporiadal vypočutie na tému rastúcej diskriminácie týchto skupín.² Od roku 2015 môžeme hovoriť

o viditeľných krokoch EÚ v boji proti antisemitizmu a islamofóbii.

Podobne je to aj v súčasnosti. Inštitút pre ľudské práva upozornil, že v roku 2023 došlo k 300% nárastu antisemitského obsahu na internete. Umelá inteligencia a zaškolení dobrovoľníci analyzovali príspevky na platformách TikTok, Facebook a Instagram. Pri hodnotení boli vylúčené príspevky, ktoré sa týkali kritiky krokov Izraela a jeho armády počas konfliktu s Hamasom.³ Podobne je to aj s nenávisťnými prejavmi a útokmi voči muslimom v Európe.⁴

1 Táto publikácia bola podporená z projektu: VEGA 1/0444/21 Židia na Slovensku po roku 1945: Štát, židovské inštitúcie a povojnový antisemitizmus v rokoch 1945-51 (historická a etnologická analýza)

2 EP: *Vzostup antisemitizmu, islamofóbie a prejavov nenávisťi v Európe* [cit. dňa 04.12.2024] Dostupné na: < <https://www.europarl.europa.eu/news/sk/agenda/briefing/2015-10-14/4/vzostup-antisemitizmu-islamofobie-a-prejavov-nenavisti-v-europe> >

3 Pravda: *ILP: Za rok od útoku Hamasu na Izrael na slovenskom internete markantne vzrástol antisemitizmus*. 2023. [cit. dňa 04.12.2024] Dostupné na: < <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/726379-ilp-za-rok-od-utoku-hamasu-na-izrael-na-slovenskom-internete-markantne-vzrastol-antisemitizmus/> >

4 HN: *Aj moslimovia v Európe čelia nenávisťi kvôli vojne v Gaze. Policii však nedôverujú, incidenty nenahlásia*. [cit. dňa 04.12.2024] Dostupné na: < <https://www.europarl.europa.eu/news/sk/agenda/briefing/2015-10-14/4/vzostup-antisemitizmu-islamofobie-a-prejavov-nenavisti-v-europe> > Pravda: *ILP: Za rok od útoku Hamasu na Izrael na slovenskom internete markantne vzrástol antisemitizmus*. 2023. [cit. dňa 04.12.2024] Dostupné na: < <https://hnonline.sk/svet/96118020-aj-moslimovia-v-europe-celia-nenavisti-kvoli-vojne-v-gaze-policii-vsak-nedoveruju-incidenty-nenahlasia> >

Na základe uvedených údajov možno konštatovať, že antisemitizmus a islamofóbia zostávajú stabilnými a významnými formami diskriminácie v Európe. Obe tieto kategórie zásadne ovplyvňujú spoločenské a politické dianie, pričom politickí predstavitelia zohrávajú kľúčovú úlohu pri formovaní verejného vnímania, tvorbe legislatívy a interpretácii spoločenských fenoménov v rámci verejných diskusií. Hoci politické elity nie sú jediným aktérom formujúcim naše prostredie, dôležitú úlohu zohrávajú aj iné inštitúcie, ako sú súdnictvo, akademická sféra alebo médiá. Tieto inštitúcie svojím spôsobom spolupracujú a navzájom sa dopĺňajú, čím formujú komplexný rámec chápania spoločenských otázok.

Cieľom príspevku je ponúknuť komplexný pohľad na právne, politické a spoločenské prístupy k antisemitizmu a islamofóbii a ich vzájomné prepojenie.

Antisemitizmus je právne definovaný v Európe ako forma nenávisti s hlbokými historickými koreňmi, ktoré vrcholia holokaustom v 20. storočí. Islamofóbia sa dostáva do popredia predovšetkým v kontexte postkoloniálnej Európy, narastajúcej migrácie z druhej dekády 21. stor., či strachu z ohrozenia (najmä po 11. septembri 2001). Napriek tomu, že obe formy diskriminácie čerpajú z podobných stereotypov a strachu z „iného“, ich odlišná historická a sociálna dynamika vedie k tomu, že sa na ne hľadí ako na samostatné fenomény.

Tento text si kladie otázku: Ako Európska únia a Slovenská republika definujú a odlišujú antisemitizmus a islamofóbiu? Skúma aj kroky, ktoré podniká EÚ a Slovenská republika (SR) v boji proti týmto prejavom nenávisti. Osobitná pozornosť bude venovaná analýze legislatívnych a politických opatrení, ako aj verejných stratégií zameraných na podporu inklúzie a ochranu náboženských menšín.

Text je rozdelený do troch častí. Prvá časť sa venuje analýze definícií a historických koreňov antisemitizmu a islamofóbie. V tejto časti charakterizujeme spoločenské a kultúrne faktory, ktoré formovali tieto fenomény. Rozoberáme vývoj pojmov antisemitizmu a islamofóbia v akademickom a politickom diskurze. Druhá časť analyzuje legislatívne prístupy EÚ a SR k riešeniu týchto foriem diskriminácie. Skúmame právne normy a politické iniciatívy, ktoré boli prijaté na ochranu židovských a muslimských komunit. Osobitná pozornosť je venovaná implementácii medzinárodných dohôd,

fungovaniu antidiskriminačných inštitúcií, ako aj národným stratégiám zameraným na boj proti nenávisti. Tretia časť sa zameriava na komparatívnu analýzu, ktorá identifikuje rozdiely a podobnosti v riešení antisemitizmu a islamofóbie zo strany EÚ a SR. Táto časť približuje, ako historické, politické a spoločenské faktory ovplyvňujú implementáciu opatrení a ich efektívnosť. Zároveň poukazuje na rozdiely v koncepciách ochrany židovských a muslimských komunit.

Text sa opiera o analýzu sekundárnych zdrojov, vrátane akademických štúdií, legislatívnych dokumentov EÚ a SR, ako aj praktických príkladov z mediálneho diskurzu a verejných politik.

Definícia pojmov

V akademickom diskurze sa antisemitizmus všeobecne definuje ako nepriateľstvo alebo predsudky voči Židom. Podľa Olafa Blaschkeho je „zastrešujúcim pojmom pre negatívne stereotypy o Židoch“ (Blaschke, 1997: 23). Chápanie antisemitizmu výlučne ako nepriateľstva voči Židom však zužuje jeho pôvodný význam, ktorý by mohol zahŕňať aj iné semitské skupiny, napríklad muslimov z Blízkeho východu. V európskom kontexte sa definícia antisemitizmu opiera o akademické poznatky, ktoré sú vnímané ako latentná štruktúra nepriateľských presvedčení voči Židom. Prejavuje sa na individuálnej úrovni ako súbor postojov (tzv. ľudový antisemitizmus) a v rámci kultúry ako mýty či ideológie. V minulosti sa vyznačoval formou sociálnej a právnej diskriminácie, politickej mobilizácie proti Židom a kulminoval kolektívnym či štátnym násilím, ktoré malo za cieľ vylúčiť Židov z politických systémov alebo ich úplne eliminovať (Fine et al., 1987: 67).

Nenávisť voči muslimom reprezentuje pojem islamofóbia,⁵ ktorý prevzala EÚ. Tento termín však vytvára dojem, že ide o odlišný typ nenávisti, hoci pôvodný obsah termínu antisemitizmus mohol zahŕňať aj túto formu predsudkov. Nacistické Nemecko sa napríklad vyhýbalo používaniu pojmu antisemitizmus v komunikácii s elitami z Blízkeho východu (Laqueur, 2006: 55). V poslednom desaťročí sa objavili akademické snahy o inkluzívnejšie chápanie antisemitizmu, ktoré by opätovne zahŕňalo aj muslimov (napr. O'Donnell Polyakov, 2018; Gallant, van der Noll, 2024). EÚ i členské štáty stále nereagovali na tieto nové poznatky, ktoré tieto typy nenávisti zlučujú.

5 Tento pojem sa prvýkrát komplexnejšie definoval po vydaní správy „Islamophobia: A Challenge for Us All“ v roku 1997, ktorú publikovala organizácia Runnymede Trust v Spojenom kráľovstve. V správe je islamofóbia definovaná ako neopodstatnený strach z islamu. Po publikovaní sa tento termín rýchlo rozšíril a stal sa predmetom politických a akademických diskusií naprieč Európou. In: Runnymedtrust, [cit. dňa 20.07.2023]. Dostupné na: <<https://www.runnymedtrust.org/publications/islamophobia-a-challenge-for-us-all>>

Podľa dnešného chápania v Európe sú antisemitizmus a islamofóbia formami rasizmu a neznášanlivosti, ktoré majú odlišné historické a politické korene, ale vykazujú aj určité podobnosti. Oba fenomény sa spoliehajú na negatívne stereotypy a obrazy „neviditeľného“ a „morálne skazeného“ nepriateľa. Navyše, nezahŕňajú širší historický kontext, ako sú dôsledky kolonizácie Blízkeho východu, etnocentrická nadradenosť Západu alebo konšpiračné teórie o ohrození európskej kultúry.

Termín islamofóbia, ktorý sa kodifikoval ako samostatná definícia odrhnutá od nenávisťi voči Židom (semitom), je zvyčajne opísaný v kontexte diskriminácie a neznášanlivosti voči muslimom, najmä však ako reakcia na migračnú krízu (2011, 2014, 2015, 2017).⁶ V dokumentoch EÚ sa uvádza ako neznášanlivosť voči jednotlivcom či skupinám na základe skutočnej alebo predpokladanej príslušnosti k islamskej viere. Kým definícia antisemitizmu v EÚ vychádza z historického kontextu a vrcholí holokaustom,⁷ definícia islamofóbie je širšia a menej jednotná.⁸

Prevenia antisemitizmu v Európe a na Slovensku

EÚ sa v posledných rokoch intenzívne zaoberá problematikou antisemitizmu, ktorý zostáva pretrvávajúcim

a narastajúcim fenoménom v európskej spoločnosti. V snahe eliminovať tento problém prijala niekoľko dôležitých opatrení, pričom kľúčovým krokom bolo zavedenie funkcie koordinátora na boj proti antisemitizmu a podporu židovského života v roku 2015.⁹ Táto iniciatíva mala za cieľ podporiť židovské komunity a signalizovať, že EÚ považuje boj proti antisemitizmu za prioritu.

V roku 2017 Európska komisia zahrnula boj proti antisemitizmu aj do portfólia predsedu Komisie, čo zdôraznilo dôležitosť tohto problému.¹⁰ O dva roky neskôr, v roku 2019, po vypuknutí pandémie COVID-19, sa nárast antisemitizmu v EÚ stal ešte zreteľnejším. Je to zjavné aj vo vyjadrení nemeckého komisára pre boj proti antisemitizmu Felixa Kleina, ktorý poukázal na alarmujúcu skutočnosť: „*Je mi ľúto, že nemôžem odporučiť, aby židia v Nemecku nosili kippy vždy a všade*“.¹¹

Od roku 2020 EÚ začala systematicky kreovať stratégiu riešenia antisemitizmu,¹² do ktorej zapojila občanov a rôzne zainteresované skupiny prostredníctvom platformy „*vyjadri sa*“¹³. Stratégia sa zameriava na tri hlavné oblasti: na prevenciu všetkých foriem antisemitizmu, ochranu a podporu židovského života a vzdelávanie o holokauste. Tieto opatrenia dopĺňajú širší akčný plán EÚ proti rasizmu na roky 2020 – 2025, kto-

6 EU: *EU contribution to the report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief*. [cit. dňa 20.07.2023]. Dostupné na: <<https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/issues/religion/cfis/advocacy-hatred/subm-advocacy-hatred-based-inte-orga-european-union.pdf>>

7 Ihra: *Definícia v EÚ*. [cit. dňa 20.07.2023]. Dostupné na: <<https://elnetwork.eu/ihra-definition/>>

8 EU: *EU contribution to the report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief*. [cit. dňa 20.07.2023]. Dostupné na: <<https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/issues/religion/cfis/advocacy-hatred/subm-advocacy-hatred-based-inte-orga-european-union.pdf>>

9 Pred rokom 2015 bol antisemitizmus len ako súčasť boja proti rasizmu. In: EU: *Kľúčové dokumenty EÚ*. [cit. dňa 01.04.2023] Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0615&from=https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/racism-and-xenophobia/combating-antisemitism/key-eu-documents_en>

10 EU: *Kľúčové dokumenty EÚ*. [cit. dňa 01.04.2023] Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0615&from=https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/racism-and-xenophobia/combating-antisemitism/key-eu-documents_en>

11 TASR: *Komisár vlády Klein dodal, že 90 percent ľudí, ktorí v Nemecku páchajú antisemitické zločiny, sú pravicoví extrémisti*. [cit. 01.04.2023] Dostupné na: <<https://www.teraz.sk/najnovsie/nemecky-komisar-vlady-varoval-zidov/397565-clanok.html>>

12 EU: *Oznámenie Komisie Európskemu Parlamentu, Rade, Európskemu Hospodárskemu a Sociálnemu Výboru a Výboru Regiónov – Stratégia boja proti antisemitizmu a podporu židovského života v EÚ (2021-2030)*. 2021. [cit. dňa 01.04.2023] Dostupné na: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0615&from=EN>>

13 Platformu „*vyjadri sa*“ využili následné subjekty: a) Občianske spolky: Anti-Defamation League (ADL), Americký židovský výbor, B'nai B'rith Europe, B'nai B'rith International, CEJI-A židovský príspevok k inkluzívnej Európe, Centrum Informatie en Documentatie Israel (CIDI), Európska asociácia pre zachovanie a podporu židovskej kultúry a dedičstva, Európska koordinácia výbor a združení za Palestínu, Európska koalícia pre Izrael, Európske fórum, Európska židovská asociácia, Európsky židovský kongres, Európski židia za spravodlivý mier, Európska únia židovských študentov, Európska únia progresívneho judaizmu, Oficiálna rada švédskych židovských komunít, Náboženská entita uznaná španielskou vládou, Slobodný prejav o Izraeli, Hebrejská univerzita, Talianske MV- Observatórium pre bezpečnosť proti aktom diskriminácie, Inštitút pre strategický dialóg, Izraelskí akademici vo Veľkej Británii, Maccabi Europe, Maccabi France, Otvorená republika, Asociácia proti antisemitizmu a xenofóbii, Hebrejská univerzita v Jeruzaleme, Medzinárodná asociácia židovských právnikov a právničiek, UNESCO – Organizácia Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru, Victim Support Europe, Svetový židovský kongres.

b) Členské štáty: Rakúsko, Belgicko, Nemecko, Grécko, Taliansko.

rého cieľom je budovanie inkluzívnej spoločnosti a eliminácia diskriminácie.¹⁴

Na Slovensku je právny základ ochrany pred diskrimináciou zakotvený v Ústave SR. Článok 12 garantuje rovnosť a ochranu pred akoukoľvek formou diskriminácie, vrátane tej na základe náboženstva či etnického pôvodu. „*Ludia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach. Základné práva a slobody sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremľateľné a nezrušiteľné. Základné práva a slobody sa zaručujú na území Slovenskej republiky všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvýhodňovať alebo znevýhodňovať. Každý má právo slobodne rozhodovať o svojej národnosti. Zakazuje sa akékoľvek ovplyvňovanie tohto rozhodovania a všetky spôsoby nátlaku smerujúce k odnárodnovaniu. Nikomu nesmie byť spôsobená ujma na právach pre to, že uplatňuje svoje základné práva a slobody.*¹⁵ Kľúčovým zákonom v tejto oblasti je zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní, ktorý bol novelizovaný v roku 2013 a rozšíril definíciu diskriminácie.¹⁶ SR je zároveň zmluvnou stranou niekoľkých medzinárodných paktov pre ľudské práva. K nim patria od roku 1993 napr. *Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach* (CCPR),¹⁷ *Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach* (CESCR)¹⁸ a *Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie* (CERD)¹⁹ a i.

Ďalším krokom bolo zriadenie *Slovenského národného strediska pre ľudské práva* (SNSLP) na základe medzinárodnej zmluvy s *Organizáciou Spojených národov* (OSN).²⁰ SNSLP sa stalo slovenským antidiskriminačným orgánom až v roku 2004. Jeho zriadenie bolo podporené zákonom Slovenskej národnej rady č. 308/1993 Z. z. o zriadení Slovenského národného strediska pre ľudské práva.²¹ SNSLP sa stalo jedinou slovenskou inštitúciou pre rovnoprávnosť, ktorá vykonáva zákonom zverenú úlohu.

Hlavným cieľom SNSLP je účinné monitorovanie a eliminácia všetkých druhov diskriminácie a deradikalizácia na Slovensku. Inštitúcia sa zaviazala k plneniu medzinárodných záväzkov v oblasti ochrany ľudských práv a zabezpečovaniu rovnakých práv pre všetkých občanov SR. SNSLP vykonáva monitorovanie situácie v oblasti ľudských práv, vyšetroje prípady diskriminácie a poskytuje právnu a psychologickú pomoc obetiam. Okrem toho organizuje vzdelávacie programy a kampane s cieľom prevencie a osvety v oblasti ľudských práv. SNSLP sa zároveň považuje za kľúčovú inštitúciu pre boj proti prejavom diskriminácie a radikalizácie na Slovensku a ich prípadnú elimináciu.²²

V roku 2011 bola na základe uznesenia vlády SR zriadená aj Rada pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť. V rámci nej vznikol výbor pre predchádzanie a elimináciu rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatných foriem intolerancie. V rámci výboru bola vypracovaná stratégia, ktorá má slúžiť ako východiskový materiál pre celoštátnu politiku. Straté-

c) Občania EÚ a krajín mimo EÚ: Taliansko, Izrael, Francúzsko, Nemecko, Česko (vrátane anonymných občanov).

d) Iní: OSN pre slobodu náboženského vyznania alebo viery, Equinet – Európska sieť orgánov pre rovnosť, Európska infraštruktúra pre výskum holokaustu (EHRI). In: EU: *Summary Report on the feedback received on the Roadmap on the EU Strategy on combating antisemitism and fostering Jewish life (2021-2030)*. 2021. [cit. dňa 03.03.2023]

14 EU: *Summary Report on the feedback received on the Roadmap on the EU Strategy on combating antisemitism and fostering Jewish life (2021-2030)*. 2021. [cit. dňa 03.03.2023]

15 KNOWWW: *Čl.12 – Zásada rovnosti (Prvý oddiel, Druhá hlava, Ústava SR)*. [cit. dňa 10.06.2023] Dostupné na: < <https://knowww.eu/nodes/5a9fe2acdb1be00001d74304> >

16 Slov-lex: *365/2004 Z.Z.* [cit. dňa 10.06.2023] Dostupné na: < <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2004/365/> >

17 US: *Consideration of reports submitted by States parties under article 40 of the Covenant Third periodic report of States parties Slovakia*. 2009. [cit. dňa 10. 06. 2023] Dostupné na: < <https://www.foreign.gov.sk/documents/30297/2698925/20091020%20Civil%20and%20Political%20Rights%20-%20Third%20periodic%20report%20of%20Slovakia%20on%20Implementation%20of%20the%20International%20Covenant%20on%20Civil%20and%20Political%20Rights.pdf/e66b4b4c-aad5-42fa-b990-94ae5444e061> >

18 UNST: *CESCR*. [cit. dňa 10.06.2023] Dostupné na: < https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-3&chapter=4 >

19 UNST: *CERD*. [cit. dňa 10.06.2023] Dostupné na: < https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-2&chapter=4&clang=_en >

20 SR ja členom OSN od 01. januára 1993. In: OSN: *Slovenská republika a Organizácia spojených národov*. [cit. dňa 10.06.2023] Dostupné na: < http://unis.unvienna.org/unis/sk/united_nations/un_in_your_country.html >

21 Slov-lex: *308/1993 Z.Z.* [cit. dňa 10.06.2023] Dostupné na: < <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2004/365/> >

22 MINV: *Predchádzanie a eliminácia rasizmu, xenofóbie a ostatných foriem intolerancie – Východiskový materiál do Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv SR*. 2010 [cit. dňa 01.04.2023] Dostupné na: < [cit. dňa 01.04.2023] Dostupné na: < <https://www.snspl.sk/onas/> >, 1-12.

gia koncepcie mapuje aktuálny stav v oblasti extrémizmu, legislatívu, verejnú politiku a odporúčania medzinárodných monitorovacích orgánov. Taktiež zahŕňa implementačné a kontrolné mechanizmy vrátane nezávislých a mimovládnych organizácií a úlohy vzniknutých inštitútov pre ľudské práva SR.

Stratégia SR pre predchádzanie a elimináciu nenávisť v spoločnosti identifikovala možné ohrozené skupiny, akými sú príslušníci jednotlivých národnostných, etnických, „rasových“ a náboženských menšín, ako aj LGBT+ osoby žijúce na území SR.²³ Jej cieľom malo byť implementovať ju do politiky, vzdelávania v SR a tak zamedziť a eliminovať možné hrozby extrémizmu. Ignorovanie alebo podceňovanie tohto fenoménu by mohlo ohroziť základy demokratického princípu SR a EÚ.²⁴ Slovensko v rámci nej implementovalo niekoľko opatrení z vytvorených koncepcií. Napríklad Ministerstvo spravodlivosti predstavilo novelu Trestného zákona a Trestného poriadku, ktorá sa zaoberá trestnými činmi extrémizmu a rasovo motivovaných trestných činov. „Cieľom novely je účinnejšie vyšetrovanie trestných činov extrémizmu a rasovo motivovaných trestných činov. Novelou sa precizuje definícia rasovo motivovaného trestného činu. Na to, aby bolo možné trestný čin klasifikovať ako rasovo motivovaný už nebude nevyhnutná len skutočnosť, ale aj domnelá príslušnosť jednotlivca alebo osôb k niektorej rase, národu, národnosti, etnickej skupine, a pod.“²⁵ Novela tiež mení definíciu extrémistického materiálu a pô-

vodne rozširovala pôsobnosť Špecializovaného trestného súdu v Pezinku^{26, 27} V rámci Ministerstva spravodlivosti SR pre boj proti extrémizmu a intolerancii bolo zriadené aj odvetvie znaleckého odboru pre oblasť extrémizmu. „Nový znalecký odbor „Spoločenské a humanitné vedy“ sa delí na dve odvetvia: „Politický extrémizmus“ a „Náboženský extrémizmus“.“²⁸ V oblasti vzdelávania sa odporučil program pre gymnáziá, stredné odborné školy a konzervatóriá. Súčasťou programu sú exkurzie do koncentračných táborov a pamätných miest holokaustu, návštevy miest a obcí, kde boli postihnutí fašistickými represáliami Židia, Rómovia a príslušníci ostatných národov, etník, politických a sociálnych skupín. Tiež sa realizujú projekty a súťaže v oblasti histórie, organizácia besied a programy pre študentov a pedagógov na predchádzanie rasizmu, xenofóbie a iných foriem intolerancie a iné.²⁹ Tieto aktivity môžu byť podporované Ministerstvom školstva, výskumu, vývoja a mládeže Slovenskej republiky, ale tiež môžu byť financované inými prostriedkami.

Na národnej úrovni bola v roku 2015 prijatá nová koncepcia boja proti extrémizmu, ktorá bola aktualizovaná až v roku 2021. Nové opatrenia zahŕňajú zlepšenie právnej ochrany obetí, prevenciu radikalizácie, vzdelávanie o rizikách extrémizmu a posilnenie spolupráce s medzinárodnými organizáciami.³⁰

Asi najdôležitejší medzník v rámci vnímania antisemitizmu v Európe, ale aj na Slovensku bolo jednotné prijatie rovnakej definície antisemitizmu členskými

23 MINV: *Koncepcia boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2024*. 2021. [online]. [cit. Dňa 18.09.2022]. Dostupné na: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewjJpb2lv9TAhXcSvEDHRg_DgIQFnoECAwQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.minv.sk%2F%3Fzakladne-dokumenty-3%26subor%3D395760&usg=AOvVaw2DMB85eqc12CwVkJ0zG_W5>.str. 12.

24 MINV: *Koncepcia boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2024*. 2021. [online]. [cit. 18.09.2022]. Dostupné na: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewjJpb2lv9TAhXcSvEDHRg_DgIQFnoECAwQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.minv.sk%2F%3Fzakladne-dokumenty-3%26subor%3D395760&usg=AOvVaw2DMB85eqc12CwVkJ0zG_W5>. str. 12.

25 SVSR: *26. rokovanie Rady – 16.03.2017*. 2017. [cit. 22.05.2023] Dostupné na: <<https://www.radavladylp.gov.sk/26-rokovanierady/>>

26 Treba potknúť, že na SR sa udiali zmeny v Trestnom zákone v roku 2023, ktoré upravujú trestné sadzby a definície trestných činov. Takéto rozhodnutie ovplyvňuje schopnosť Slovenska efektívne postihovať prejavy antisemitizmu a islamofóbie. In: HN: *Novela Trestného zákona: Koaliční poslanci schválili sporný zákon. Čo sa zmení? (Otázky a odpovede)*. 2023.[online]. [cit. 06.12.2024]. Dostupné na: <https://hnonline.sk/slovensko/96130141-novela-trestneho-zakona-koalicioni-poslanci-schvalili-sporny-zakon-co-sa-zmeni-otazky-a-odpovede>>. Vláda SR má v pláne ešte ďalšie úpravy/zásahy do právneho systému SR. Ich kroky, ktoré by mohli ovplyvniť otázky ohľadne antisemitizmu a islamofóbie sa nedajú jednoznačne určiť.

27 SVSR: *26. rokovanie Rady – 16.03.2017*. 2017. [cit. 22.05.2023] Dostupné na: <<https://www.radavladylp.gov.sk/26-rokovanierady/>>

28 MINS: *Nový znalecký odbor pre oblasť extrémizmu*. [online]. [cit. 05.12.2024]. Dostupné na: <<https://www.justice.gov.sk/tlacovespravy/tlacova-sprava-2171/>>

29 SVSR: *26. rokovanie Rady – 16.03.2017*. 2017. [cit. 22.05.2023] Dostupné na: <<https://www.radavladylp.gov.sk/26-rokovanierady/>>

30 MINV: *Koncepcia boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2024*. 2021. [online]. [cit. 18.09.2022]. Dostupné na: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewjJpb2lv9TAhXcSvEDHRg_DgIQFnoECAwQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.minv.sk%2F%3Fzakladne-dokumenty-3%26subor%3D395760&usg=AOvVaw2DMB85eqc12CwVkJ0zG_W5>1-12.

štátmi EÚ. Tento krok umožňuje členským štátom na právnej úrovni navzájom spolupracovať a rýchlejšie a efektívnejšie získavať informácie a deliť sa o svoje skúsenosti. SR túto definíciu prijala v roku 2018.³¹

Prevenia islamofóbie v Európe a na Slovensku

EÚ postupne prijíma rôzne legislatívne a praktické opatrenia na riešenie islamofóbie a diskriminácie. Základný právny rámec bol položený v roku 2008 prijatím rámcového rozhodnutia o boji proti rasizmu a xenofóbii prostredníctvom trestného práva.³² Toto rozhodnutie zakazuje verejné podnecovanie k násiliu alebo nenávisti na základe rasy, etnicity alebo náboženstva a členské štáty majú povinnosť transponovať tieto pravidlá do svojich vnútroštátnych predpisov.³³

Dôležitým míľnikom aj pre islamofóbiu bol rok 2015, keď EÚ zriadila pozíciu koordinátora pre boj proti anti-muslimskej nenávisti. Táto funkcia vznikla s cieľom zabezpečiť efektívnu reakciu v oblasti vzdelávania, integrácie, zamestnanosti a anti-diskriminácie, čím sa posilnila spolupráca medzi členskými štátmi a občianskou spoločnosťou.³⁴ O rok neskôr, v roku 2016, EÚ prijala Kódex správania pre boj proti nenávisťným prejavom online. Tento dokument zaväzuje digitálne platformy kontrolovať nahlásený obsah do 24 hodín a odstrániť nezákonné prejavy nenávisti, čím reflektuje rastúci význam internetu pri šírení islamofóbných naratívov.³⁵

V decembri 2018 sa SR v Bruseli zúčastnila na zasadnutí Vysokej skupiny EÚ na boj proti rasizmu, xenofóbii

a iným formám intolerancie. Hlavnou témou zasadnutia bolo „*Riešenie diskriminácie a intolerancie voči moslimom v EÚ*“. Slovenská delegácia, vedená Dominikou Ďuranovou z Ministerstva vnútra SR, podporila rozšírenie výskumu diskriminačných konaní, posilnenie práv obetí a intenzívnu výmenu informácií medzi členskými štátmi.³⁶ Zároveň však Slovensko, vzhľadom na údajný nízky počet zaznamenaných trestných činov z nenávisti voči moslimom, neuskutočnilo preventívne aktivity špecificky zamerané na túto komunitu. Podľa výskumu Islamskej nadácie z rokov 2020 až 2021 uviedlo 73 % opýtaných moslimov, že sa stretli s verbálnymi útokmi. Až 39 % respondentov zažilo urážlivé pokriky na ulici, 27 % zaznamenalo odmietnutie komunikácie, 20 % sa stretlo s vyhrázaním prostredníctvom telefónu, e-mailu či správ, 15 % zažilo psychické násilie a 7 % respondentov bolo vystavených fyzickému útoku.³⁷

Tento výskum bol realizovaný v rámci projektu SalamSK, ktorý vznikol v spolupráci Islamskej nadácie na Slovensku, Ligy za ľudské práva a mimovládnej organizácie Inštitút pre ľudské práva. Tento projekt bol zameraný na potlačanie islamofóbie, podporu obetí nenávisťných trestných činov a zvyšovanie povedomia verejnosti o tejto problematike.³⁸

Hlavnými aktivitami projektu bola analýza mediálneho prezentovania moslimov, právna pomoc obetiam, vzdelávanie študentov Policajnej akadémie a osveta zameraná na verejné authority.³⁹ Projekt prispel k rozvoju diskurzu o právach muslimských komunit na Slovensku a zdôraznil význam inklúzie a ochrany ľudských práv.⁴⁰ Projekt SalamSK mal pozitívny vplyv na lokál-

31 MZV: *Ihra*. [cit. dňa 01.04.2023] Dostupné na: < <https://www.mzv.sk/diplomacia/ludske-prava/medzinarodna-aliancia-pre-pripominanie-holokaustu/>>

32 EK: *Combating anti-Muslim hatred*. [cit. dňa 25.11.2024]. Dostupné na: < https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/racism-and-xenophobia/combating-anti-muslim-hatred_en>

33 Eur-Lex: *Framework Decision on combating certain forms and expressions of racism and xenophobia by means of criminal law*. [cit. dňa 25.11.2024]. Dostupné na: < <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:I33178>>

34 EK: *Combating anti-Muslim hatred*. [cit. dňa 25.11.2024]. Dostupné na: < https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/racism-and-xenophobia/combating-anti-muslim-hatred_en>

35 EK: *Kódex správania pre boj proti nezákonným prejavom na internete*. 2016. [cit. dňa 25.11.2024]. Dostupné na: < https://ec.europa.eu/newsroom/just/document.cfm?doc_id=42870>

36 MINV: *Ako riešiť diskrimináciu a intoleranciu proti moslimom v EÚ*. [cit. dňa 25.11.2024]. Dostupné na: < https://www.minv.sk/?prevencia_aktuality&sprava=ako-riesit-diskriminaciu-a-intoleranciu-proti-moslimom-v-eu>

37 Islamská nadácia: *Bojujeme proti islamofóbii a podporujeme obeť nenávisti*. [cit. dňa 28.11.2024]. Dostupné na: < <https://www.islamonline.sk/salamsk/>>

38 Islamská nadácia: *Bojujeme proti islamofóbii a podporujeme obeť nenávisti*. [cit. dňa 28.11.2024]. Dostupné na: < <https://www.islamonline.sk/salamsk/>>

39 SalamSK: *Bojujeme proti islamofóbii a podporujeme obeť nenávisťných trestných činov na Slovensku*. [cit. dňa 28.11.2024]. Dostupné na: < <https://www.hrl.sk/sk/co-robime/projekty/aktualne-projekty/salamsk-bojujeme-proti-islamofobii-a-podporujeme-obeť-nenavistnych-trestnych-cinov-na-slovensku>>

40 SalamSK: *Bojujeme proti islamofóbii a podporujeme obeť nenávisťných trestných činov na Slovensku*. [cit. dňa 28.11.2024]. Dostupné na: < <https://www.hrl.sk/sk/co-robime/projekty/aktualne-projekty/salamsk-bojujeme-proti-islamofobii-a-podporujeme-obeť-nenavistnych-trestnych-cinov-na-slovensku>>

ne komunity, ale absencia národnej stratégie proti islamofóbii obmedzuje jeho širší dosah. Napríklad, zapojenie Policajnej akadémie je dôležitý krok, avšak bez dlhodobej podpory zo strany štátu tieto aktivity zostávajú izolované. To pravdepodobne tiež naznačuje, že islamofóbia nie je vnímaná ako prioritná otázka v slovenskej politickej agende.

Rok 2023 priniesol niekoľko ďalších významných krokov. Od 1. februára 2023 sa koordinátorkou pre boj proti anti-muslimskej nenávisti na úrovni EÚ stala Marion Lalisie, ktorá sa zameriava na podporu členských štátov a spoluprácu s občianskymi iniciatívami.⁴¹

V rovnakom roku nadobudol účinnosť Zákon o digitálnych službách, ktorý ukladá digitálnym platformám povinnosť odstraňovať nezákonný obsah vrátane nenávisťných prejavov voči muslimom a Židom. Oproti roku 2016 sa pridal sankčný systém za nesplnenie tejto povinnosti. Toto opatrenie môže viesť k sankciám, čím sa posilňuje zodpovednosť digitálnych aktívov v boji proti diskriminácii.⁴²

Tieto kroky a iniciatívy na európskej aj slovenskej národnej úrovni ukazujú, že boj proti islamofóbii a diskriminácii patrí do politiky EÚ, ale je iba na začiatku. Napriek tomu efektívnosť týchto opatrení závisí od ich dôslednej implementácie na vnútroštátnej úrovni a od aktívnej spolupráce medzi verejnými inštitúciami, digitálnymi platformami a občianskou spoločnosťou. Slovensko však stále neimplementovalo dané návrhy, ktoré by boli efektívne zamerané proti islamofóbii. Tieto opatrenia a návrhy stále pretrvávajú v rámci všeobecnej právnej formy, ktorá sa združuje iba v rámci rôznorodých koncepcií, ktoré sú určené pre niekoľko druhov nenávisti. V takomto prípade je možné predpokladať, že islamofóbia nebude včasne podchycená a rôzne inštitúcie nebudú vedieť správne reagovať na danú problematiku, ani na jej dynamiku.

Porovnanie prístupov k antisemitizmu a islamofóbii: historické dedičstvo, súčasné výzvy a selektívna ochrana

Porovnanie prístupov EÚ a SR k antisemitizmu a islamofóbii odhaľuje, že hoci obe formy diskriminácie majú spoločné črty, ich riešenie sa často výrazne líši. Opatrenia na boj proti antisemitizmu v EÚ vychádzajú z hlbokej historickej skúsenosti s holokaustom, čo im poskytuje prioritu, jednoznačnosť a špecifickosť.⁴³ Naopak, islamofóbia je primárne spojená so súčasnými spoločenskými výzvami, ako sú migrácia či otázky bezpečnosti.⁴⁴ Pri islamofóbii chýba aj hlbšie pochopenie procesov a následných analýz, ktoré by odpovedali na otázku, prečo je islamofóbia v Európe taká rozšírená. Politický rámec islamofóbie sa teda často zužuje na otázky bezpečnosti, migrácie a diskriminácie, pričom širšie spoločenské súvislosti sú ignorované.

Na druhej strane pojem antisemitizmus, obzvlášť pred rokom 1997, bol často zasadený do naratívu o „civilizácii“ a „necivilizácii“. Tento postoj dokladá aj literatúra napríklad *Židovské Francúzsko* od Eduarda Drumonta (1886), alebo nacistická či sovietska propaganda vo filmoch, ktorá zobrazovala Židov ako orientálnych barbarov (pozri napr.: Taylor: 1998). Tento naratív v umení bol iba odrazom všeobecného vnímania Židov európskou spoločnosťou najmä pred holokaustom. Židia boli pred ňou⁴⁵ často vykresľovaní ako súčasť necivilizovaného sveta. Tento naratív dopĺňajú ďalšie podobnosti alebo spoločné stereotypy, zameriavajúce sa napr. na postavenie žien v náboženských židovských či muslimských komunitách.

Pri konšpiračných teóriách sa ukazuje tendencia, že tieto dva fenomény (antisemitizmus a islamofóbia) sa v nich dokážu prepojiť. Krajne pravicové hnutia napríklad často vnímajú migráciu ako riadený proces a obviňujú Židov z jeho podnecovania, pričom zároveň šíria naratívy o muslimoch ako o hrozbe, ktorá má zničiť rasovú a náboženskú čistotu Európy.⁴⁶ Konšpirácie

41 EK: *Combating anti-Muslim hatred*. [cit. dňa 25.11.2024]. Dostupné na: <https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/racism-and-xenophobia/combating-anti-muslim-hatred_en>

42 SME: *V EÚ vstupuje do platnosti zákon o digitálnych službách*. [cit. dňa 28.11.2024]. Dostupné na: <<https://index.sme.sk/c/23208980/v-eu-vstupuje-do-platnosti-vstupuje-zakon-o-digitalnych-sluzbach.html/>>

43 Ihra: *Definícia*: Adaptácia v EÚ. [cit. dňa 20.07.2023]. Dostupné na: <<https://elnetwork.eu/ihra-definition/>>

44 EU: *EU contribution to the report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief*. [cit. dňa 20.07.2023]. Dostupné na: <<https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/issues/religion/cfis/advocacy-hatred/subm-advocacy-hatred-based-inte-orga-european-union.pdf>>

45 Šoa - hebrejský výraz biblického pôvodu s významom skaza, zničenie, používaný ako ekvivalent výrazu holokaust (gr. holokaustos). Počas druhej svetovej vojny a po jej skončení slúžil na označenie nacistickej genocídy Židov (hebr. ha-šo'a = tá skaza). In: Encyclopadia: Šoa. [cit. dňa 20.07.2023]. Dostupné na: <<https://beliana.sav.sk/heslo/soa>>

46 Quora: *Is it true that Jews want to destroy Europe and the USA by supporting the mass migration of Muslims?* [cit. dňa 04.12.2024]. Dostupné na: <<https://www.quora.com/Is-it-true-that-Jews-want-to-destroy-Europe-and-the-USA-by-supporting-the-mass-migration-of-Muslims>>

tak Židov stereotypne vykresľujú ako všemocných manipulátorov a muslimov ako nebezpečných votrelcov. Jedinečnosť tohto prepojenia vidíme v tom, že ide o semitské skupiny, ktoré sú spájané do jednej konšpiračnej teórie. Inými slovami, jedným dychom hovoríme o antisemitizme voči Židom, ale aj o islamofóbii. Z právneho hľadiska však ide o dve rozličné skupiny.

Zároveň aj prístupy EÚ a SR k riešeniu antisemitizmu a islamofóbie vykazujú určitú selektivitu ochrany. Monitoring antisemitizmu je systematickejší a detailnejší, než monitoring islamofóbie. Tento prístup naznačuje nerovnováhu v dôležitosti, ktorú štáty zmieneným problémom pripisujú.⁴⁷ Naše zistenie potvrdzuje aj fakt, že v celom dokumente nebol ani raz uvedený pojem islamofóbia.⁴⁸

Podľa Správ o monitoringu médií so špeciálnym zameraním na prejavy rasizmu, xenofóbie a antisemitizmu za rok 2016 a za rok 2017⁴⁹, ktoré vypracovalo Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, sa tento monitoring na Slovensku vykonáva systematicky od roku 2008. Zahŕňa pravidelnú selekciu mediálnych výstupov zameraných na zmienené prejavy rasizmu, xenofóbie a antisemitizmu. Stredisko okrem toho vytvára databázu relevantných údajov a vydáva odborné stanoviská k zaznamenaným prípadom. Takýto systematický prístup umožňuje detailnejšiu analýzu prejavov antisemitizmu a presnejšie vyhodnotenie ich výskytu, čo naznačuje, že antisemitizmus je prioritne riešený ako závažný spoločenský problém.⁵⁰

Na druhej strane správa explicitne neuvádza rovnaký dôraz na systematický monitoring islamofóbie. Hoci sa v texte nachádzajú odkazy na xenofóbiu voči určitým skupinám, ako sú migranti a muslimovia, tieto prejavy sú často vnímané v kontexte „bezpečnostných

obáv“ alebo strachu z „neznámeho“. Napríklad prípad diskriminácie tureckých študentov v ubytovacom zariadení bol vyhodnotený ako porušenie zákazu diskriminácie na základe národnosti a etnicity. Zároveň však obsahoval jasné prvky xenofóbie, ktoré boli ospravedlňované bezpečnostnými dôvodmi. Tento rozdiel v interpretácii a prístupe k riešeniu jednotlivých foriem diskriminácie potvrdzuje nerovnosť v dôležitosti, ktorú Slovensko a ďalšie krajiny EÚ pripisujú antisemitizmu proti islamofóbii.⁵¹

Z toho vyplýva, že kým je antisemitizmus sledovaný ako samostatná kategória s jasne definovanými parametrami, monitorovanie islamofóbie je skôr implicitné, zahrnuté v širšom kontexte diskriminačných postojov. Táto selektivita ochrany posilňuje nerovnováhu a potvrdzuje argument, že islamofóbia je vnímaná skôr ako sekundárny problém. Často býva ospravedlňovaný aktuálnymi spoločenskými či bezpečnostnými výzvami, zatiaľ čo antisemitizmus zostáva prioritou najmä v historickom a legislatívnom kontexte.⁵²

Aj ďalšie sociálne a kultúrne faktory významne ovplyvňujú toto vnímanie muslimov. Mediálne zobrazovanie muslimov ako „neintegrovateľných“ a „necivilizovaných“ prispieva k polarizácii a strachu z islamu. (Letavajová a kol., 2020: 64, 65, 76 a 100).

Krajne pravicové hnutia využívajú oba fenomény na mobilizáciu, pričom ich ciele a symbolika sa líšia. Antisemitizmus je často spojený s konšpiráciami o „židovskej kontrole sveta“ či konfliktmi na Blízkom východe. Islamofóbia zase zdôrazňuje „hrozbu šaríe“, neochotu muslimov integrovať sa alebo konflikt na Blízkom východe. Pričom v oboch fenoménoch nastáva kontinuita. Antisemitizmus najmä z 19. a 20. storočia sa preklápa do prejavov islamofóbie v 21. storočí

47 SNSLP: *Správy o monitoringu médií so špeciálnym zameraním na prejavy rasizmu, xenofóbie a antisemitizmu za rok 2016*. [cit. dňa 28.11.2024]. Dostupné na: < <https://www.snspl.sk/wp-content/uploads/Sprava-o-monitoringu-medii-so-specialnym-zameranim-na-prejavyrasizmu-xenofobie-a-antisemitizmu-za-rok-2016.pdf> > str. 17-18

48 SNSLP: *Správy o monitoringu médií so špeciálnym zameraním na prejavy rasizmu, xenofóbie a antisemitizmu za rok 2016*. [cit. dňa 28.11.2024]. Dostupné na: < <https://www.snspl.sk/wp-content/uploads/Sprava-o-monitoringu-medii-so-specialnym-zameranim-na-prejavyrasizmu-xenofobie-a-antisemitizmu-za-rok-2016.pdf> >

49 SNSLP: *Správy o monitoringu médií so špeciálnym zameraním na prejavy rasizmu, xenofóbie a antisemitizmu za rok 2017*. [cit. dňa 28.11.2024]. Dostupné na: < <https://snspl.foxili.sk/wp-content/uploads/Sprava-o-monitoringu-medii-so-specialnym-zameranim-na-prejavyrasizmu-xenofobie-a-antisemitizmu-za-rok-2017.pdf> >

50 SNSLP: *Správy o monitoringu médií so špeciálnym zameraním na prejavy rasizmu, xenofóbie a antisemitizmu za rok 2016*. [cit. dňa 28.11.2024]. Dostupné na: < <https://www.snspl.sk/wp-content/uploads/Sprava-o-monitoringu-medii-so-specialnym-zameranim-na-prejavyrasizmu-xenofobie-a-antisemitizmu-za-rok-2016.pdf> >

51 SNSLP: *Správy o monitoringu médií so špeciálnym zameraním na prejavy rasizmu, xenofóbie a antisemitizmu za rok 2016*. [cit. dňa 28.11.2024]. Dostupné na: < <https://www.snspl.sk/wp-content/uploads/Sprava-o-monitoringu-medii-so-specialnym-zameranim-na-prejavyrasizmu-xenofobie-a-antisemitizmu-za-rok-2016.pdf> > str. 5

52 SNSLP: *Správy o monitoringu médií so špeciálnym zameraním na prejavy rasizmu, xenofóbie a antisemitizmu za rok 2016*. [cit. dňa 28.11.2024]. Dostupné na: < <https://www.snspl.sk/wp-content/uploads/Sprava-o-monitoringu-medii-so-specialnym-zameranim-na-prejavyrasizmu-xenofobie-a-antisemitizmu-za-rok-2016.pdf> > str. 4-6

(viď. napr.: O'Donnell Polyakov, 2018; Gallant, van der Noll, 2024 a pod.).

Účinné riešenie oboch foriem diskriminácie si vyžaduje komplexnú stratégiu, ktorá by zohľadnila ich špecifiká, no zároveň identifikuje spoločné korene predsudkov a nenávisti.

Záver

Antisemitizmus a islamofóbia sú odlišné fenomény s rozličnými historickými a sociálnymi koreňmi, no ich spoločné charakteristiky a dynamiky odhaľujú hlbšie prepojenia. Kým antisemitizmus, zakotvený v tragédii holokaustu, získal pevne stanovený právny a politický rámec, naopak, boj proti islamofóbii zostáva prevažne na symbolickej úrovni, s obmedzeným praktickým dopadom. Islamofóbia je často podceňovaná, riešená nejednotne a obmedzená na aktuálne spoločenské výzvy, ako sú migrácia či otázky bezpečnosti. Tento rozdiel nie je len výsledkom historických priorít, ale aj absencie širšej politickej vôle priznať islamofóbii rovnakú závažnosť.

EÚ i SR vo svojich stratégiách boja proti nenávisti uplatňujú selektívny prístup, ktorý oslabuje účinnosť opatrení voči islamofóbii. Kým antisemitizmus má jasne definované právne normy a systematický monitoring, prejavy islamofóbie čelia nedostatku špecifických opat-

rení a ich riešenie je často rámcované len v kontexte širších konceptov, ako sú rasizmus či xenofóbia.

Táto nerovnováha nielen odhaľuje selektivitu ochrany náboženských menšín, ale aj zvyšuje riziko, že islamofóbia bude naďalej podceňovaná, čím sa prehliada jej potenciál destabilizovať spoločnosť. Ak sa historické skúsenosti získané v boji proti antisemitizmu nevyužijú na komplexnejšie riešenie islamofóbie, ostane boj proti tejto forme nenávisti viac symbolický než praktický a účinný. Tento rozdiel v prístupoch poukazuje na potrebu kritického prehodnotenia spôsobu, akým sa tieto fenomény vnímajú a riešia v rámci európskych a národných politík.

Aby bola ochrana náboženských menšín účinnejšia, je potrebné zaviesť inkluzívny prístup, ktorý zohľadní historické a súčasné prepojenia medzi týmito formami diskriminácie.

Zavedenie jednotnej definície islamofóbie by mohlo posilniť právne nástroje a umožniť efektívnejší boj proti nenávisti alebo ju opätovne zaradiť do definície antisemitizmu. Rovnako je nevyhnutné zlepšiť vzdelávacie a osvetové iniciatívy, ktoré by zdôraznili paralely medzi antisemitizmom a islamofóbiou a ich korene v stereotypoch voči semitom.

BIBLIOGRAFIA

Literatúra

- Blaschke, Olaf, 1997. *Katholizismus Und Antisemitismus Im Deutschen Kaiserreich*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht GmbH & Co.
- Fine Helen a kol., 1987. *The Persisting Question: Sociological Perspectives and Social Contexts of Modern Antisemitism*. Berlín: De Gruyter.
- Gallant, Katharina, Noll van der Jolanda, 2024. *Jews and Muslims in German Print Media: Integration and Multiculturalism Versus Antisemitism and Islamophobia*. Londýn: Palgrave Macmillan.
- Laqueur, Walter, 2006. *The Changing Face of Anti-semitism*. London: Oxford University
- O'Donnell Polyakov, Emma, 2018. *Antisemitism, Islamophobia, and Interreligious Hermeneutics*. Boston: Brill.
- Taylor, Richard, 1979. *Filmová propaganda – Sovětské Rusko a nacistické Německo*. Bratislava: Academia.

Odborné články a vedecké publikácie na internete

- Letavajová, Silvia a kol. *Novodobé migrácie vo verejnej, mediálnej a politickej diskusii*. 2020. [online]. [cit. dňa 20.07.2023]. Dostupné na: https://migrant-integration.ec.europa.eu/sites/default/files/202105/Novodobemigracie_vo_verejnej_medialnej1.pdf

- Runnymede, *Islamophobia: A Challenge For Us All*. 1992. [online]. [cit. dňa 20.07.2023]. Dostupné na: <https://www.runnymedetrust.org/publications/islamophobia-a-challenge-for-us-all>

Internetové zdroje

- EK: *Combating anti-Muslim hatred*. [cit. dňa 25.11.2024]. Dostupné na: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/racism-and-xenophobia/combating-anti-muslim-hatred_en
- EK: Kódex správania pre boj proti nezákonným prejavom na internete. 2016. [cit. dňa 25.11.2024]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/newsroom/just/document.cfm?doc_id=42870
- EP: *Vzostup antisemitizmu, islamofóbie a prejavov nenávisti v Európe* [cit. dňa 04.12.2024] Dostupné na: <https://www.europarl.europa.eu/news/sk/agenda/briefing/2015-10-14/4/vzostup-antisemitizmu-islamofobie-a-prejavov-nenavisti-v-europe>
- EU: *EU contribution to the report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief*. [cit. dňa 20.07.2023]. Dostupné na: [11](https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/issues/religion/cfis/advocacy-</p></div><div data-bbox=)

- hatred/subm-advocacy-hatred-based-inte-orga-euro-pean-union.pdf
- EU: *Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov – Stratégia boja proti antisemitizmu a podpora židovského života v EÚ (2021-2030)*. 2021. [cit. dňa 01.04.2023] Dostupné na: < <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0615&from=EN>>
- EU: *Summary Report on the feedback received on the Roadmap on the EU Strategy on combating antisemitism and fostering Jewish life (2021-2030)*. 2021. [cit. dňa 03.03.2023] Dostupné na: < https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/racism-and-xenophobia/combating-antisemitism/eu-strategy-combating-antisemitism-and-fostering-jewish-life-2021-2030/about-eu-strategy_en>
- EU: *KLúčové dokumenty EÚ*. [cit. dňa 01.04.2023] Dostupné na: < https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0615&from=https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/racism-and-xenophobia/combating-antisemitism/key-eu-documents_en>
- HN: Aj moslimovia v Európe čelia nenávisti kvôli vojne v Gaze. Polícii však nedôverujú, incidenty nenahlásia. *Európe* [cit. dňa 04.12.2024] Dostupné na: < <https://www.europarl.europa.eu/news/sk/agenda/briefing/2015-10-14/4/vzostup-antisemitizmu-islamofobie-a-prejavov-nenavisti-v-europe>>
- HN: *Novela Trestného zákona: Koaliční poslanci schválili sporný zákon. Čo sa zmení? (Otázky a odpovede)*. 2023.[online]. [cit. 06.12.2024]. Dostupné na: <https://hn-online.sk/slovensko/96130141-novela-trestneho-zakona-koalicioni-poslanci-schvalili-sporny-zakon-co-sa-zmeni-otazky-a-odpovede>>.
- Ihra: *Definícia: Adaptácia v EÚ*. [cit. dňa 20.07.2023]. Dostupné na: <https://elnetwork.eu/ihra-definition/>
- Islamská nadácia: *Bojujeme proti islamofóbii a podporujeme obeť nenávisti*. [cit. dňa 28.11.2024]. Dostupné na: < <https://www.islamonline.sk/salamsk/>>
- KNOWWW: *Čl.12 – Zásada rovnosti (Prvý oddiel, Druhá hlava, Ústava SR)*. [cit. dňa 10.06.2023] Dostupné na: < <https://knowww.eu/nodes/5a9fe2acdb1be0001d74304>>
- MINV: *Koncepcia boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2024*. 2021. [online]. [cit. Dňa 18.09.2022]. Dostupné na: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjJpb2lv9TAhXcSvEDHRg_
- MINV: *Predchádzanie a eliminácia rasizmu, xenofóbie a ostatných foriem intolerancie – Východiskový materiál do Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv SR*. 2010[cit. dňa 01.04.2023] Dostupné na: < [cit. dňa 01.04.2023] Dostupné na: < <https://www.snslp.sk/o-nas/>>
- MINS: *Nový znalecký odbor pre oblasť extrémizmu*. [online]. [cit. 05.12.2024]. Dostupné na: <<https://www.justice.gov.sk/tlacovespravy/tlacova-sprava-2171/>>
- MZV: *Ihra*. [cit. dňa 01.04.2023] Dostupné na: < <https://www.mzv.sk/diplomacia/ludske-prava/medzinarodna-aliancia-pre-pripominanie-holokaustu/>>
- OSN. *Slovenská republika a Organizácia spojených národov*. [cit. dňa 10.06.2023] Dostupné na: < http://unis.univienne.org/unis/sk/united_nations/un_in_your_country.html>
- Pravda: *ILP: Za rok od útoku Hamasu na Izrael na slovenskom internete markantne vzrástol antisemitizmus*. 2023. [cit. dňa 04.12.2024] Dostupné na: < <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/726379-ilp-za-rok-od-utoku-hamasu-na-izrael-na-slovenskom-internete-markantne-vzrastol-antisemitizmus/>>
- Quora: *Is it true that Jews want to destroy Europe and the USA by supporting the mass migration of Muslims?* [cit. dňa 04.12.2024]. Dostupné na: < <https://www.quora.com/Is-it-true-that-Jews-want-to-destroy-Europe-and-the-USA-by-supporting-the-mass-migration-of-Muslims>>
- SalamSK: *Bojujeme proti islamofóbii a podporujeme obeť nenávistných trestných činov na Slovensku*. [cit. dňa 28.11.2024]. Dostupné na: < <https://www.hrl.sk/sk/corobime/projekty/aktualne-projekty/salamsk-bojujeme-proti-islamofobii-a-podporujeme-obeť-nenavistnych-trestnych-cinov-na-slovensku>>
- Slov-lex: *365/2004 Z.Z.* [cit. dňa 10.06.2023] Dostupné na: < <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ-2004/365/>>
- Slov-lex: *308/1993 Z.Z.* [cit. dňa 10.06.2023] Dostupné na: < <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ-2004/365/>>
- SME: *V EÚ vstupuje do platnosti zákon o digitálnych službách*. [cit. dňa 28.11.2024]. Dostupné na: < <https://index.sme.sk/c/23208980/v-eu-vstupuje-do-platnosti-vstupuje-zakon-o-digitalnych-sluzbach.html/>>
- SNSĽP: *O Nás*. [cit. dňa 01.04.2023] Dostupné na: < <https://www.snslp.sk/o-nas/>>
- SNSĽP: *Správy o monitoringu médií so špeciálnym zameraním na prejavy rasizmu, xenofóbie a antisemitizmu za rok 2016*. [cit. dňa 28.11.2024]. Dostupné na: < <https://www.snslp.sk/wp-content/uploads/Sprava-o-monitoringu-medii-so-specialnym-zameranim-na-prejavyrasizmu-xenofobie-a-antisemitizmu-za-rok-2016.pdf/>>
- SNSĽP: *Správy o monitoringu médií so špeciálnym zameraním na prejavy rasizmu, xenofóbie a antisemitizmu za rok 2017*. [cit. dňa 28.11.2024]. Dostupné na: < <https://snslp.foxili.sk/wp-content/uploads/Sprava-o-monitoringu-medii-so-specialnym-zameranim-na-prejavyrasizmu-xenofobie-a-antisemitizmu-za-rok-2017.pdf/>>
- SVSR: *26. rokovanie Rady – 16.03.2017*. 2017. [cit. 22.05.2023] Dostupné na: < <https://www.radavladyp.gov.sk/26-rokovanierady/>>
- TASR: *Komisár vlády Klein dodal, že 90 percent ľudí, ktorí*

v Nemecku páchajú antisemitské zločiny, sú pravicoví extrémisti. [cit. 01.04.2023] Dostupné na: < <https://www.teraz.sk/najnovsie/nemecky-komisar-vlady-varoval-zidov/397565-clanok.html>>

UNST: *CESCR.* [cit. dňa 10.06.2023] Dostupné na: < https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-3&chapter=4>

US: *Consideration of reports submitted by States parties under article 40 of the Covenant Third periodic report*

of States parties Slovakia. 2009. [cit. dňa 10.06.2023] Dostupné na: < <https://www.foreign.gov.sk/documents/30297/2698925/20091020%20Civil%20and%20Political%20Rights%20-%20Third%20periodic%20report%20of%20Slovakia%20on%20Implementation%20of%20the%20International%20Covenant%20on%20Civil%20and%20Political%20Rights.pdf/e66b4b4c-aad5-42fa-b990-94ae5444e061>>

Advokačné aktivity starokatolíkov Utrechtskej únie na Slovensku v prospech zmeny legislatívnej úpravy registrácie cirkví a náboženských spoločností

MGR. MARTIN KOVÁČ, PHD.

Starokatolíci na Slovensku

Abstract: The present paper explores the advocacy efforts of the Old Catholic Mission in Slovakia to reform the discriminatory Slovak legislation governing the registration of churches and religious societies. The religious community is established under the Union of Utrecht of the Old Catholic Churches and is currently unregistered in Slovakia. The legal requirement of 50,000 adult members for the recognition of a church or a religious community poses a major barrier for smaller and newer religious communities, limiting their ability to fulfil their mission and enjoy equal rights. The initiatives of the Old Catholics, which include public appeals, petitions to state officials, and cooperation with national and international institutions, as well as their proposals of solutions such as a two-tier registration model, aim to align the Slovak legal system with the country's constitutional principles and with international human rights standards. These efforts highlight the importance of supporting religious pluralism, equality, and democracy in Slovakia. The article analyses key legal cases, expert opinions, and broader implications of the situation for religious freedom in Slovakia.

Keywords: Religious freedom advocacy, churches and religious societies, religious minorities, church registration, church and state, discriminatory legislation, two-tier registration model, Old Catholics in Slovakia, Union of Utrecht

Úvod

Starokatolícka delegatúra na Slovensku predstavuje neregistrované náboženské zoskupenie zriadené v roku 2020 Medzinárodnou starokatolíckou biskupskou konferenciou (Stránský 2020). Patrí do spoločenstva historických a etablovaných starokatolíckych cirkví v Eu-

rópe, ktoré sú od roku 1889 združené vo zväzku tzv. Utrechtskej únie starokatolíckych cirkví.¹ Jej príbeh je úzko spojený so Starokatolíckou cirkvou v Českej republike.

V ekonomických, právnych a iných oblastiach, ktoré si vyžadujú právnu subjektivitu, zastupuje záujmy

¹ Zoznam členských cirkví Utrechtskej únie starokatolíckych cirkví pozri na: <https://www.utrechter-union.org/en/organisation-2/member-churches/>.

Starokatolíckej delegatúry na Slovensku občianske združenie Starokatolíci na Slovensku so sídlom v Trnave.

Ako však bolo spomenuté, na Slovensku delegatúra pôsobí ako neregistrovaná cirkev. Je to tak najmä kvôli prísnej právnej úprave registrácie cirkví a náboženských spoločností zákonom č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností.

Konkrétne, podľa § 12, písm. d) spomenutého zákona sú nevyhnutnou podmienkou registrácie „*čestné vyhlásenia najmenej 50 000 plnoletých členov (...) o tom, že sa hlásia k cirkvi alebo náboženskej spoločnosti, (...), s uvedením ich mien, priezvisk, trvalého pobytu a rodných čísel*“. Zároveň podľa § 4, ods. 4 zákona „*štát uznáva len tie cirkvi a náboženské spoločnosti, ktoré sú registrované*“.

Toto ustanovenie tak *de facto* úplne znemožňuje malým a novým cirkvám a náboženským spoločnostiam nadobudnúť čo i len základný právny štandard, ktorým by pred štátom získali adekvátnu právnu formu. Spomedzi 18 registrovaných cirkví a náboženských spoločností na Slovensku by podmienku 50 000 členov podľa údajov zo sčítania obyvateľstva v roku 2021 splnilo maximálne päť z nich.² K 11 z nich sa prihlásilo menej než 10 000 ľudí a k najmenej registrovanej cirkvi dokonca iba 73 ľudí. V Českej republike pritom na získanie registrácie cirkvi či náboženskej spoločnosti stačí 300 podpisov, v Poľsku 100 a v Maďarsku dokonca iba 10.³

Starokatolícka delegatúra na Slovensku zdieľa presvedčenie, že takto nastavené podmienky sú diskriminačné a znemožňujú napĺňanie spoločenského poslania tým menšinovým cirkvám a náboženským spoločnostiam, ktoré z historických dôvodov nezískali status registrovaných cirkví na základe § 22 predmetného zákona. Súčasný právny stav preto považuje za vážny zásah do svojej náboženskej slobody, ktorý ju stavia do nerovného postavenia – a to napriek tomu, že patrí k etablovanej európskej rodine kresťanských cirkví. V uplynulých rokoch preto podnikla viaceré advokačné aktivity v prospech zmeny aktuálnej legislatívy, ktoré sa v tomto článku pokúsime priblížiť.

Neprimerane prísna a diskriminačná právna úprava registrácie cirkví a náboženských spoločností býva označovaná za najväčšiu výzvu náboženskej slobody na

Slovensku a jednu z najväčších ľudskoprávných výziev ako takých. Aj preto tieto aktivity v uplynulých rokoch neušli pozornosti zahraničných veľvyslanectiev na Slovensku. Opakovane boli aj súčasťou Medzinárodnej správy o náboženskej slobode na Slovensku, ktorú každoročne pripravuje Veľvyslanectvo USA (U.S. Department of State 2022 a 2023).

Z metodologického hľadiska je potrebné uviesť, že autor tohto textu je súčasne jedným z hlavných iniciátorov a účastníkov spomenutých aktivít, ktoré sú predmetom reflexie tohto textu. Text teda poskytuje pohľad z prvej ruky, čo môže prispieť k hlbšiemu porozumeniu problematiky. Autor si však zároveň uvedomuje možnú mieru subjektivity, a preto sa snaží pristupovať k téme v súlade s akademickými štandardmi.

Otvorený list splnomocnenkyňi vlády SR pre ochranu slobody vierovyznania

Vláda Slovenskej republiky (SR) dňa 8. septembra 2021 zriadila nový úrad splnomocnenca vlády pre ochranu slobody vierovyznania alebo presvedčenia. Do tejto pozície zároveň vymenovala poslankyňu NR SR Annu Záborskú. K úlohám nového úradu mala patriť aj realizácia „*systémových opatrení s cieľom ochrany posilnenia slobody vierovyznania alebo presvedčenia a budovania osvetu*“.

Pri príležitosti zriadenia tohto nového úradu sa na ňu dňa 7. novembra 2021 starokatolícky a starokatolíci Utrechtskej únie obrátili formou otvoreného listu so žiadosťou, aby sa zasadila za zmenu slovenskej právnej úpravy registrácie cirkví a náboženských spoločností, keďže podľa nich predstavuje zásadné pošliapavanie náboženskej slobody na Slovensku. Iniciátormi listu boli tri entity: Farská rada Starokatolíckej farnosti sv. Ladislava v Bratislave, predsedníctvo OZ Starokatolíci na Slovensku a biskup Starokatolíckej cirkvi v ČR Pavel Benedikt Stránský, ktorý je zároveň tzv. biskupom – delegátom pre Slovensko.

Tento list napísali symbolicky na sviatok svätého biskupa Willibrorda z Utrechtu (7. 11.) a bolo možné podporiť ho podpisom do Medzinárodného dňa ľudských práv (10. 12.), čo urobilo spolu 386 ľudí. Podporu tomuto zámeru zároveň vyjadrili desiatky osob-

2 Údaje zo sčítania obyvateľstva však v tomto prípade nie je možné aplikovať priamo na kontext legislatívnych podmienok registrácie cirkví. Zahŕňajú totiž napr. aj osoby mladšie ako 18 rokov, občanov iných krajín, ktorí v čase sčítania žili na Slovensku, a pod. Uplatňujú tak výrazne benevolentnejšie kritériá než zákon č. 308/1991 Zb. V roku 2021 sa pritom k piatej najväčšej cirkvi na Slovensku, Pravoslávnej cirkvi v českých krajinách a na Slovensku, prihlásilo 50 677 ľudí. Koľko z už registrovaných cirkví a náboženských spoločností by bolo teoreticky schopných splniť aktuálne podmienky zákona je preto otáznne.

3 Veľmi dobrým príspevkom k téme legislatívnych úprav registrácie cirkví a náboženských spoločností v našom širšom európskom regióne je zborník: Němec, Damián, ed. 2019. *Registrácia cirkví a náboženských spoločností v zemiach Vyšehradskej štvorky, Rakúsku a na Ukrajine*. Leges.

ností z prostredia teológie a duchovného života zo Slovenska a Českej republiky.

V nadväznosti na tento list sa 30. novembra 2021 uskutočnilo aj online stretnutie jeho iniciátorov s Annou Záborskou, na ktorom jej ako možné kompromisné riešenie predstavili model dvojstupňovej registrácie. Obrátili sa taktiež na poslankyne a poslancov NR SR naprieč politickým spektrom, aby sa zasadili za zmenu tohto zákona.

Žiadosť o členstvo v Ekumenickej rade cirkví v SR

Dňa 19. januára 2022 počas tradičného Týždňa modlitieb za jednotu kresťanov (18. – 27. januára) Starokatolícka delegatúra na Slovensku prostredníctvom listu biskupa Pavla Benedikta Stránskeho a Starokatolíckej cirkvi v ČR požiadala o členstvo v Ekumenickej rade cirkví v SR (Stránský 2022).

Odpoveď dostali až po viac než piatich mesiacoch čakania a opakovaných urgenciách dňa 20. júna 2022 od Ivana Eľka, predsedu Ekumenickej rady cirkví v SR. Informoval ich o zamietnutí žiadosti s odvolaním sa na zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností:

„Riadiaci výbor ERC v SR na svojom zasadnutí dňa 15. 6. 2022, po diskusii o prípadnom členstve Vašej cirkvi došiel k uzneseniu, v ktorom zamietol Vašu žiadosť o členstvo v ERC v SR. Hlavným dôvodom bol fakt, že podľa momentálne platného Štatútu ERC v SR, článok č. III Členstvo, v odstavci 1 a 2 sa píše o podmienkach, ktoré musí splniť uchádzač o členstvo v ERC v SR. Dôležitým legislatívnym usmernením v prípade členstva je Zákon č. 308/91 Zb. v znení neskorších predpisov, a to v prípade riadneho členstva, ako aj v prípade člena – pozorovateľa,“⁴ uvádza sa v liste (Eľko 2022).

Tento krok uvádzame aj preto, že na konkrétnom príklade ukazuje, ako aktuálna legislatíva ovplyvňuje každodenný život neregistrovaných cirkví a náboženských spoločností a zvyrazňuje ich nerovné postavenie.

Prvý podnet verejnej ochrankyni práv

Dňa 27. januára 2022 sa Starokatolícka delegatúra na Slovensku prostredníctvom listu Martina Kováča, kňaza a predsedu OZ Starokatolíci na Slovensku, obrátila na vtedajšiu verejnú ochrankyňu práv Máriu Patakyovú s podnetom na prešetrenie ich právnej situácie.

Ombudsmanka podnet stihla vybaviť v rekordnom čase a dňa 29. marca 2022 (dva dni pred završením svojho mandátu!) zaslala starokatolíkom svoju písomnú odpoveď:

„Po právnej analýze Vášho podnetu a platnej legislatívy som s návrhom na zmenu právnej úpravy oslovila ministerku kultúry a jej rezort, v ktorého pôsobnosti je riadenie a koordinovanie tvorby štátnej politiky v oblasti vzťahov štátu a cirkví a náboženských spoločností. (...) Aktuálne platnú právnu úpravu považujem za neprimeranú, diskriminačnú a nie nevyhnutnú v demokratickej spoločnosti. Sprisnenia podmienok na registráciu cirkví boli zdôvodňované najmä účelom zabrániť špekulatívnym registráciám cirkvi s cieľom získať finančné príspevky. Takéto zdôvodnenie nepovažujem za dostatočné, nakoľko špekulatívnym registráciám sa dá zabrániť aj iným spôsobom, ktorý bude predstavovať menej významný zásah do práva samostatnej správy náboženských cirkví a spoločností. Riešením, ktoré považujem za súladné s ústavou a zároveň vhodné a korektné je podľa môjho názoru zavedenie tzv. dvojstupňovej registrácie“ (Patakyová 2022).

Ministerku kultúry a jej rezort súčasne požiadala o „iniciovanie zmeny právnej úpravy, ktorá bude v súlade s Ústavou SR, medzinárodnými zmluvami, relevantnou judikatúrou ESJP a odporúčaniami medzinárodne uznávaných inštitúcií.“ (Ibid.).

Jej pomerne rozsiahly list ministerke kultúry obsahuje stručný popis aktuálneho stavu a vývoja súčasnej legislatívnej úpravy. Zdôrazňuje tiež, že táto podmienka môže byť v rozpore s medzinárodnými záväzkami Slovenska v oblasti ľudských práv a odvoláva sa aj na odporúčania Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE 2014), Benátskej komisie (Benátska komisia 2004), ako aj na viaceré judikáty Európskeho súdu pre ľudské práva v podobnej veci.

Na základe uvedeného ombudsmanka odporúča, že je potrebné zvážiť buď zníženie požiadavky na minimálny počet členov, alebo zavedenie dvojstupňového modelu registrácie cirkví, ktorý by lepšie reflektoval potreby menších náboženských komunit. Aktuálne nastavenie legislatívy podľa nej zvyhodňuje veľké a tradičné cirkvi, čím porušuje princíp rovnosti medzi náboženskými komunitami.

Z hľadiska potenciálnych ďalších krokov je nemej dôležité jej konštatovanie, že zmena početného cenzu z 20 000 na 50 000 čestných vyhlásení predstavuje zásadné sprisnenie podmienok, ktoré nebolo ná-

4 Ide o priamu citáciu z listu. Text preto zámerne uvádzame v pôvodnom znení vrátane pravopisných chýb.

ležite zdôvodnené a môže byť predmetom opätovného preskúmania Ústavným súdom SR.

Odborné vyjadrenie Strediska pre ľudské práva

Ešte v tom istom roku sa 17. mája 2022 utrechtskí starokatolíci obrátili aj na Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, ktoré je nezávislou inštitúciou s dvoma mandátmi: národnej inštitúcie pre ľudské práva a národného antidiskriminačného orgánu.

Vo svojom odbornom vyjadrení zo dňa 13. júla 2022 v predmetnej právnej veci Stredisko skonštatovalo nesúlad ustanovenia § 11 a § 12 písm. d) zákona o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností, ktoré stanovujú požiadavku 50 000 plnoletých členov pre registráciu cirkvi alebo náboženskej spoločnosti s Ústavou SR a Európskym dohovorom o ľudských právach (ďalej aj Dohovor) (Slovenské národné stredisko pre ľudské práva 2022).

Vyjadrenie pokračuje v podobnej línii ako analýza ombudsmanky. Stredisko konštatuje, že požiadavka 50 000 členov je neprimerane vysoká a diskriminačná voči menším náboženským komunitám – v prípade slovenskej populácie tento počet predstavuje 0,92 % obyvateľstva, čo je neprimeraný cenzus v porovnaní s inými krajinami. Stredisko tvrdí, že legitímny cieľ eliminovať špekulatívne registrácie náboženských spoločností možno dosiahnuť šetrnejšími a menej invazívnymi opatreniami.

V závere odborného vyjadrenia sa preto konštatuje, že podľa názoru Strediska „sú splnené všetky predpoklady na to, aby Ústavný súd v predmetnej právnej veci vyslovil nesúlad ustanovenia § 11 a § 12 písm. d) zákona o slobode náboženskej viery, ktoré stanovujú požiadavku 50 000 plnoletých členov pre registráciu cirkvi alebo náboženskej spoločnosti s Ústavou SR a Dohovorom“ (Ibid.).

List prezidentke SR a druhý podnet verejnému ochrancovi práv

Starokatolícka delegatúra na Slovensku vypočula odporúčanie verejnej ochrankyne práv, a najmä Slovenského národného strediska pre ľudské práva a 16. januára 2023 sa obrátila na prezidentku SR Zuzanu Čaputovú so žiadosťou, aby v duchu odporúčania Strediska zväžila podanie predmetného zákona na Ústavný súd. Motivačným faktorom pre tento krok bolo aj tradičné novoročné stretnutie hlavy štátu s predstaviteľmi cirkví a náboženských spoločností, na ktorom aj tentokrát opäť chýbali zástupcovia viacerých významných svetových náboženstiev pôsobiacich na Slovensku, keď-

že nemajú štatút registrovaných náboženských spoločností.

Prezidentská kancelária v odpovedi zo dňa 15. marca 2023 konštatuje, že prezidentka Slovenskej republiky sa s výhradami stotožňuje a zákonnú požiadavku na minimálne 50 000 plnoletých členov, ktorí majú trvalý pobyt na území Slovenskej republiky a sú občanmi Slovenskej republiky, podľa nej možno považovať za neprimerane vysokú.

V liste však ďalej uvádza: „*Po posúdení všetkých relevantných skutočností, vrátane nezmeneného prístupu Ústavného súdu Slovenskej RF republiky k danej otázke, sa nateraz prezidentka Slovenskej republiky rozhodla nevyužiť svoju právomoc v zmysle čl. 125 ods. 1 písm. a), v spojení s čl. 130 ods. 1 písm. b) Ústavy Slovenskej republiky.*“

Konštatuje tiež, že hoci v zmysle Ústavy Slovenskej republiky síce prezidentka nedisponuje právom zákonodarnej iniciatívy, na základe listu bude pokračovať v komunikácii s jednotlivými členmi vlády a vyvíjať aktivitu na zmenu legislatívy.

V decembri 2022 sa zložením sľubu ujal funkcie novozvolený ombudsman Róbert Dobrovodský. Dňa 20. januára 2022 sa preto krátko po zaslaní listu prezidentke SR utrechtskí starokatolíci obrátili s novým podnetom aj na verejného ochrancu práv – a podobne ako paniu prezidentku aj jeho vyzvali na zváženie podania zákona na preskúmanie Ústavnému súdu SR. V čase písania tohto textu v novembri 2024 zatiaľ tento podnet nebol vybavený a na odpoveď starokatolíci naďalej čakajú.

Dva poslanceké návrhy

Aj vďaka advokačným aktivitám Starokatolíckej delegatúry na Slovensku a občianskeho združenia Starokatolíci na Slovensku sa do parlamentu v roku 2022 a 2023 dostali dva poslanceké návrhy, ktoré sa pokúšali zmeniť spôsob registrácie cirkví na Slovensku.

Prvý návrh z februára 2022, ktorý vtedy inicioval nezaradený opozičný poslanec Tomáš Valášek z hnutia Progresívne Slovensko (PS), navrhoval tzv. dvojstupňovú registráciu cirkví po vzore Českej republiky. Prvý stupeň registrácie by bol umožnený už pri počte 150 členov, čím by cirkev získala napríklad právo na výstavbu sakrálnych stavieb. Druhý stupeň by si vyžadoval desaťročné pôsobenie a počet členov zodpovedajúci jednému promile počtu obyvateľstva. Tento návrh však v parlamente čelil odporu zo strany niektorých poslancov, ktorí žiadali, aby sa o ňom ďalej nehlasovalo – čo sa nakoniec aj podarilo presadiť. Predmetom kritiky Valáškovho návrhu zo strany vládneho poslanca

Jána Szöllősa z poslaneckého klubu Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti (OĽANO) a zo strany Kresťanská únia (KÚ), ktorý v minulosti pôsobil ako dlhoročný predseda Bratskej jednoty baptistov a podpredseda Ekumenickej rady cirkví v SR, bolo, že podľa návrhu by registrované cirkvi mali predkladať Ministerstvu kultúry SR každoročne správu o svojej činnosti. Návrh by podľa neho potenciálne zvýšil kontrolu činnosti cirkví zo strany štátu. Na Valáškovom návrhu mu prekážala aj zmienka o dodržiavaní princípov rodovej rovnosti (Szöllős 2022).

Druhý návrh z februára 2023, ktorý predložila skupina vládných poslancov z poslaneckého klubu OĽANO (členov strany KÚ), sa zameriaval na zavedenie nového typu právnickej osoby s názvom „náboženské združenie“. Podobne, ako v prípade Valáškovho návrhu, by na jeho vznik stačilo 150 členov. Tento návrh bol však zo strany starokatolíkov kritizovaný ako kozmetická úprava, ktorá nerieši problém, ale iba konzervuje nerovné postavenie. Aj tento návrh však v parlamentnom hlasovaní získal iba malú podporu.

Oba návrhy však napriek tomu predstavujú dôležitý krok na ceste k zmene legislatívy, keďže prinášajú diskusiu o tejto téme na parlamentnú pôdu.

Podanie sťažnosti na Európsky súd pre ľudské práva

V nadväznosti na všetky predchádzajúce kroky 16. marca 2023 podalo OZ Starokatolíci na Slovensku sťažnosť na Európsky súd pre ľudské práva (ESLP) vo veci porušenia ich práv na slobodu náboženského vyznania a združovania, ako je zakotvené v článkoch 9, 11 a 14 Európskeho dohovoru o ľudských právach.

ESLP sa prípadom zaoberal v jednočlennom zložení 8. júna 2023 a následne 15. júna 2023 vydal rozhodnutie, v ktorom sťažnosť vyhlásil za neprijateľnú. Súd dospel k záveru, že sťažovatelia neboli dostatočne priamo dotknutí údajnými porušeniami Dohovoru, a preto nemôžu byť považovaní za obeť v zmysle článku 34 Dohovoru. Tento výklad súd odôvodnil s odkazom na predchádzajúcu judikatúru, najmä na prípad Aksu vs. Turecko.

V kontexte iných analogických prípadov ide o zaujímavé rozhodnutie, keďže napríklad v prípade Lajda a ďalší proti Českej republike, na ktorý sa vo svojej právnej analýze odvoláva aj ombudsmanka Patakyová aj Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, ESLP už v minulosti poukázal na neprimeranosť vysokého cenzu. Ministerstvo kultúry ČR odmietlo žiadosť o registráciu cirkvi Spoločenstva Ducha Svätého pre zjednotenie svetového kresťanstva, pretože nedošlo k spl-

neniu podmienky, aby sa k takejto cirkvi hlásilo 10 000 plnoletých osôb s trvalým pobytom na území Českej republiky. Sťažovatelia následne namietali porušenie čl. 6, 9, 11 a 14 Dohovoru. ESLP uviedol, že naplnenie podmienky 10 000 členov predstavovalo 0,1 % českej populácie, čo možno označiť ako neprimerane vysokú požiadavku.

Prípad OZ Starokatolíci na Slovensku však z nášho pohľadu poukazuje predovšetkým na to, že bez adekvátnej právnej subjektivity je veľmi zložitá, ba až nemožné dostať sa do priameho konfliktu so štátom a jasne tak preukázať, že neregistrované zoskupenie veriacich je jeho obeťou. Neznamená to, že by aktuálna slovenská legislatíva bola v poriadku, ale že starokatolícky prípad nebol prijatý na posúdenie.

Expertné okrúhle stoly

V roku 2024 zorganizovalo občianske združenie Starokatolíci na Slovensku v spolupráci s Katedrou porovnávej religionistiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského dva odborné okrúhle stoly zamerané na problematiku registrácie cirkví a náboženských spoločností (Karásek 2024). Tieto diskusie sa uskutočnili za účasti odborníkov a odborníkov z akademického prostredia, verejného ochrancu práv Róberta Dobrovodského, výkonnej riaditeľky Slovenského národného strediska pre ľudské práva Silvie Porubänovej, riaditeľa cirkevného odboru Ministerstva kultúry SR Radovana Čikeša, zástupcov Európskej komisie a veľvyslanectiev, poslancov a poslankyň NR SR a neregistrovaných náboženských komunít (utrechtskí starokatolíci, moslimovia a budhisti).

Prvý okrúhly stôl sa konal 27. augusta 2024 v Bratislave. Hlavným cieľom bolo analyzovať súčasnú legislatívu a diskutovať o možnostiach jej zmeny. Medzi účastníkmi boli verejný ochranca práv, výkonná riaditeľka Slovenského národného strediska pre ľudské práva a riaditeľ cirkevného odboru Ministerstva kultúry SR. Diskusia zdôraznila, že hlavnou motiváciou neregistrovaných komunít nie je získanie ekonomickej podpory od štátu, ale možnosť riadneho uznania a slobody v poskytovaní duchovnej starostlivosti svojim členom bez legislatívnych prekážok.

Druhý okrúhly stôl sa uskutočnil 9. septembra 2024. Pozvanie prijali poslankyne a poslanci Národnej rady SR spolu so zástupcami náboženských komunít. Poslanec Ondrej Prostredník z hnutia PS v rámci diskusie predstavil svoj návrh na zavedenie dvojstupňovej registrácie cirkví podľa vzoru Českej republiky, ktorý by na prvý stupeň registrácie vyžadoval predloženie 150 čestných vyhlásení členov (Prostredník 2024).

Diskusia počas oboch okrúhlych stolov identifikovala dva hlavné možné kroky do budúcnosti. Prvým z nich je legislatívna zmena – či už prostredníctvom vládneho návrhu zákona alebo poslaneckého návrhu. V tejto súvislosti môžeme spomenúť, že obe sprísnenia zákona v roku 2007 aj 2017 boli výsledkom poslaneckých návrhov.

Návrh Ondreja Prostreďníka bol predmetom rokovania na septembrovej schôdzi parlamentu. Len málo ľudí však vie, že práve rozprava o tomto návrhu zákona bola poznamenaná „nálepkovou kauzou“ poslankyne Lucie Plavákovovej z PS, ktorá sa odohrala práve na začiatku rozpravy o tomto návrhu, keďže poslankyňa Plaváková bola prvá prihlásená do diskusie. Napriek tomu, že návrh získal podporu niektorých poslancov a poslankyň, nebol parlamentom schválený.

Poslanec za Kresťanskodemokratické hnutie (KDH) František Mikloško ho kritizoval kvôli zahrnutiu citácie z antidiskriminačného zákona,⁵ ktorú považoval za problematickú. „*Prijatie tohto zákona by znamenalo, že napríklad katolícka cirkev by už nemohla vyjadriť verejne svoj vieroučný alebo mravoučný postoj napríklad na otázky rodu alebo rodovej identity (ktoré sú, mimochodom, zatiaľ právne nedefinované pojmy), lebo v opačnom prípade by ministerstvo kultúry mohlo zrušiť jej registráciu,*“ uviedol Mikloško vo svojom komentári pre Denník N (Mikloško 2024). Ide podľa neho o „*kultúrny zápas, ktorý dnes prebieha v západnom svete*“, no zároveň „*prebieha v rôznych podobách celými dejinami*“.

Starokatolíci aj pre túto skutočnosť už počas okrúhlych stolov zdôrazňovali, že je potrebné hľadať takú formuláciu zákona, ktorá by mala čo najširšiu politickú podporu a nebola by iba iniciatívou jednej strany.

Druhá možná cesta vedie cez súdy. Ústavný súd SR, ktorý by mohol preskúmať súlad cenzu 50 000 členov s Ústavou SR. Podanie na Ústavný súd však môžu iniciovať iba presne vymedzené inštitúcie – a spomedzi účasti okrúhlych stolov sú to ombudsman alebo skupina 30 poslancov NR SR. Účastníci oboch okrúhlych stolov vyjadrili ochotu zvážiť túto možnosť.

Oba okrúhle stoly poukázali na význam otvorenej a vecnej diskusie o registrácii cirkví, pričom zdôraznili

potrebu citlivého prístupu k menším náboženským komunitám. Tieto stretnutia potvrdili, že legislatívne zmeny by mali vychádzať zo širšieho dialógu a byť výsledkom politického konsenzu.

Záver

Advokačné aktivity Starokatolíckej delegatúry na Slovensku a oficiálne stanoviská relevantných ľudsko-právnych inštitúcií jasne poukazujú na diskriminačný charakter súčasnej slovenskej legislatívy upravujúcej registráciu cirkví a náboženských spoločností. Tieto aktivity vychádzajú z presvedčenia, že požiadavka 50 000 členov na registráciu nielenže porušuje princípy rovnosti a slobody náboženského vyznania garantované Ústavou SR a medzinárodnými dohovormi, ale tiež bráni menšinovým a novým komunitám naplňať svoje spoločenské poslanie.

Návrhy, ako zníženie požiadavky na počet členov alebo zavedenie dvojestupňového modelu registrácie ponúkajú konkrétne riešenia, ktoré sú v súlade s odporúčaniami OBSE, Benátskej komisie a judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva v podobných prípadoch.

V budúcnosti sa ako možné cesty k zmene javia dve možnosti. Tou najčistejšou, no zároveň stále najkomplikovanejšou cestou, je zmena legislatívy – ideálne prostredníctvom vládneho návrhu. Do úvahy však pripadá aj zmena legislatívy prostredníctvom poslaneckého návrhu, keďže takto sa postupovalo aj v prípade oboch sprísnení zákona v rokoch 2007 a 2017. Táto cesta je však komplikovaná kvôli absencii politickej vôle, ktorú často brzdia predsudky, islamofóbia a ďalšie populistické a iracionálne argumenty. Ide tiež o otázku, ktorá nestojí v centre záujmu zákonodarcov.

Druhou možnou cestou je obrátiť sa na súdy, ideálne na Ústavný súd SR. Ten by mohol konštatovať, že početný cenzus 50 000 členov nie je v súlade s Ústavou SR. Takéto negatívne stanovisko by však znamenalo, že zákon by sa vrátil opäť do parlamentu, kde by poslanci museli rozhodnúť o novom početnom cenzu. Aj táto cesta preto predpokladá aktívne politické zapojenie a hľadanie konsenzu.

Starokatolícky príklad ukazuje, že cesta k zmene je dlhá, avšak nie nemožná. Dvojestupňová registrácia

5 Poslanecký návrh skupiny poslancov NR SR z Progresívneho Slovenska Ondreja Prostreďníka, Lucie Plavákovovej a Zory Jaurovej v § 6a ods. 3 hovorí: „*Výkon osobitných práv uvedených v odseku 1 nesmie byť v rozpore s ústavou, nesmie ohrozovať bezpečnosť osôb a verejný poriadok, zdravie a mravnosť alebo práva a slobody druhých, nezávislosť a územnú celistvosť štátu, popierať alebo obmedzovať osobné, politické alebo iné práva osôb pre ich pohlavie, náboženské vyznanie alebo vieru, alebo preto, že sú bez vyznania, rasu, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, zdravotné postihnutie, vek, sexuálnu orientáciu, rodovú identitu, manželský stav a rodinný stav, farbu pleti, jazyk, politické alebo iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, majetok, rod alebo iné postavenia, podnecovať nenávisť a neznášanlivosť alebo podporovať násilie alebo porušovanie právnych predpisov.*“ Dostupné na: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=550909>.

cirkví, ako ju navrhujú odborníci, by mohla byť vhodným kompromisom na ceste k rovnosti a zabezpečeniu efektívnejšej ochrany náboženských práv pre všetkých.

Aktivity Starokatolíckej delegatúry na Slovensku a občianskeho združenia Starokatolíci na Slovensku

ukazujú, že aj menšinové náboženské komunity môžu byť aktérmi pri presadzovaní zmien smerujúcich k rovnosti a spravodlivosti. Tieto snahy nie sú len bojom za ich náboženské práva, ale aj za širšie princípy demokracie, pluralizmu a ľudských práv na Slovensku.

BIBLIOGRAFIA

- Benátska komisia. 2004. *Guidelines for Review of Legislation Pertaining to Religion or Belief*. <https://www.osce.org/files/f/documents/d/b/13993.pdf>.
- El'ko, Ivan. 2022. *List Ivana El'ka Pavlovi Benediktovi Stránskému, 20. júna 2022*. <https://starokatolici.eu/wp-content/uploads/2022/07/List-biskupovi-Stranskemu-SKC-v-CR.pdf>.
- Karásek, Matej. 2024. „Na Slovensku sa rozvíja iniciatíva za zmenu prísneho zákona o registrácii cirkví.“ *Náboženský infoservis*. (19. september 2024). <https://info.dingir.cz/2024/09/na-slovensku-sa-rozvija-iniciativa-za-zmenu-prisneho-zakona-o-registracii-cirkvi/>.
- Mikloško, František. 2024. „Čo odhalila septembrová schôdza parlamentu o rozdielnych názoroch KDĽH a PS.“ *Denník N* (10. október, 2024). <https://dennikn.sk/42-41618/co-odkryla-septembrova-schodza-parlamentu-o-rozdielnych-nazoroch-kdh-a-ps/>.
- Němec, Damián, ed. 2019. „Registrácia cirkví a náboženských spoločností v zemiach Vyšehradskej štvorky, Rakúska a na Ukrajine.“ Praha: Leges. https://iuridica.truni.sk/sites/default/files/dokumenty/katedry/pons/registracia_cirkvi_epub.pdf.
- OBSE. 2014. „Guidelines on the Legal Personality of Religious or Belief Communities.“ <https://www.osce.org/files/f/documents/9/9/139046.pdf>.
- Patakyová, Mária. 2022. „Upovedomenie verejnej ochrankyne práv, 29. marca 2022.“ <https://starokatolici.eu/wp-content/uploads/2022/07/3484-2021-VOP-Kovacpri-loha.pdf>.
- Prostředník, Ondřej. 2024. „Štát upiera slobodu viery desiatkam tisíc ľudí. Uvoľňuje tak priestor extrémistom.“ *Aktuality.sk* (25. september, 2014). <https://www.aktuality.sk/clanok/XsAVSI6/stat-upiera-slobodu-viery-desiatkam-tisic-ludi-uvolnuje-tak-priestor-extremistom-nazor-ondreja-prostrednika/>.
- Slovenské národné stredisko pre ľudské práva. 2022. „Odborné vyjadrenie zo dňa 13. júla 2022.“ <https://starokatolici.eu/wp-content/uploads/2022/07/Odborne-vyjadrenie.pdf>.
- Stránský, Pavel Benedikt. 2000. „List Pavla Benedikta Stránského slovenským štátnym orgánom o zriadení delegatúry, 29. septembra 2020.“ https://starokatolici.eu/wp-content/uploads/2022/07/informace_delegatura_slovensko_29092020.pdf.
- . „List Pavla Benedikta Stránského Ekumenickej rade cirkví v SR, 19. januára 2022.“ https://starokatolici.eu/wp-content/uploads/2022/07/ziadost_erc_slovensko_19.01.2022.pdf.
- Szöllös, Ján. 2022. „Prípadné zmeny v registrácii cirkví potrebujú odbornú diskusiu, nie populizmus.“ <https://blog.potestoj.sk/102218/pripadne-zmeny-v-registracii-cirkvi-potrebuju-odbornu-diskusiu-nie-populizmus>.
- U.S. Department of State. 2022. „Slovak Republic 2022 International Religious Freedom Report.“ <https://sk.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/193/Slovakia-International-Religious-Freedom-Report-2022.pdf>.
- . „Slovak Republic 2023 International Religious Freedom Report. 2023.“ <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2024/04/547499-SLOVAKIA-2023-INTERNATIONAL-RELIGIOUS-FREEDOM-REPORT.pdf>.
- Zákon č. 308/1991 Zb. „O slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností.“ <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/1991/308/20170301>.

Registračný cenzus ako conditio sine qua non

PHDR. RADOVAN ČIKEŠ, PHD.

Ministerstvo kultúry SR, Cirkevný odbor

Abstract: The relationship between the state and churches at a national level is the result of a social contract, and it has been influenced by many historical and socio-economic factors. Each state has its own administrative structure that coordinates the state policy towards church entities. In the case of the Slovak Republic, the Ministry of Culture of the Slovak Republic is the central body of state administration in the area of its relations with churches. One of the primary tasks in this area is the process of church registration. This article briefly discusses the essence of the registration system, the evolution of the perception of church registration, and the efforts to change the conditions after 1989.

Keywords: churches, religious communities, relationship between the state and churches, church registration, registration conditions, population census

Systém vzťahov štátu a cirkví po roku 1989 vychádza z kooperačného modelu založeného na zásadách vzájomnej partnerskej spolupráce. Podľa zákona č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov štát uznáva ako cirkvi a náboženské spoločnosti tie, ktoré sú registrované podľa tohto zákona. Cirkvi a náboženské spoločnosti, ktoré ku dňu účinnosti uvedeného zákona, t. j. k 1. septembru 1991 vyvíjali svoju činnosť zo zákona alebo na základe štátneho súhlasu, sa považujú za registrované. Cirkvi a náboženské spoločnosti majú právnu subjektivitu. Môžu teda verejne vystupovať pod svojím menom, môžu nadobúdať a vlastniť hnutelný a nehnuteľný majetok, iné majetkové a nehmotné práva. Svoje záležitosti spravujú nezávisle od štátnych orgánov. Vo svojej právomoci ustanovujú svojich predstaviteľov, duchovných, učiteľov na cirkevných školách, učiteľov náboženstva, ako aj svoje orgány, rehoľné a iné inštitúcie. Slobodne určujú svoje náboženské učenie a obrady. Vydávajú bez schvá-

lenia štátu svoje vnútorné predpisy, ktoré však nesmú byť v rozpore so všeobecne záväznými predpismi.¹

Cirkvou alebo náboženskou spoločnosťou sa podľa tohto zákona rozumie dobrovoľné združenie osôb rovnakej náboženskej viery v organizácii utvorenej podľa príslušnosti k náboženskej viere na základe vnútorných predpisov príslušnej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti. Podmienkou uznania cirkvi je jej registrácia. Je však potrebné zdôrazniť, že samotnú registráciu cirkvi nemožno stotožňovať s právom jednotlivca na slobodné prejavovanie svojho náboženstva alebo viery a tiež so slobodou myslenia, svedomia a náboženského vyznania. Podmienka registrácie cirkvi alebo náboženskej spoločnosti nie je teda obmedzením práv a slobôd garantovaných v článku 24 ods. 1, 2 a 3 Ústavy Slovenskej republiky, pretože samotné slobody a práva jednotlivca zakotvené v tomto článku zostávajú nedotknuté.

Z tohto úvodu je zrejme, že štát stanovuje kategórie pre cirkvi ako náboženské kolektívne entity. Určuje

¹ Medzi práva a možnosti registrovaných cirkví patri právna subjektivita, možnosť finančného príspevku na ich činnosť, právo uchádzať sa o 2 % z daní z príjmov fyzických a právnických osôb, oslobodenie od zdanenia kostolných zbierok a darov, oslobodenia od miestnych daní z nehnuteľností za sakrálné objekty, právo na výnimky zo zákonníka práce, právo vyučovať náboženstvo na štátnych školách, právo zriadiť cirkevné školy, účelové zariadenia sociálneho a charitatívneho charakteru (nemocnice, domovy dôchodcov, hospice), právo cirkevného sobášenia a pochovávaní, právo vykonávať duchovenskú službu v armáde, polícii, väzniciach a štátnych zdravotníckych a sociálnych zariadeniach, právo na vstup do verejnoprávnych médií, právo na mlčanlivosť duchovných, uzatváranie zmlúv so štátom atď.

podmienky tejto kategorizácie, ako aj možnosti a práva, ktoré z nej vyplývajú. Kategorizácia cirkví sa de iure odráža a realizuje vo forme ustanovenia právnej formy registrovanej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti. Takéto jednoznačné vymedzenie určitej kategórie cirkví má na našom území pomerne dlhú históriu. Prvým takýmto novodobým právnym aktom bol Tolerančný patent cisára Jozefa II. v roku 1781. Dal ním úplnú občiansku rovnoprávnosť a slobodu vierovyznania príslušníkom dvoch protestantských konfesíí t. j. evanjelikom a.v. a reformovaným a pravoslávny veriácim. Vo všetkých obciach, kde žilo najmenej 100 rodín veriácich jedného z týchto náboženstiev, si smeli postaviť kostol, faru či školu. Na samotné chrámy sa počiatočne vzťahovali niektoré obmedzenia, zakazujúce stavanie veží a vchodov z hlavnej ulice či námestia, používanie zvonov, ktoré však boli panovníkom následne zrušené (Kónya 2013: 232). Ide zrejme o historicky prvé určenie registračného cenzu na obecnej úrovni, ktoré umožňovalo cirkvám prístup k právam garantovaným dovtedy len katolíckej cirkvi. V 19. storočí pokračoval proces včlenenia cirkví do štátneho mechanizmu, pričom je potrebné zdôrazniť uhorský zákon č. 43/1895 r. z. o slobodnom vyznaní náboženstva, ktorý po prvýkrát umožnil bezkonfesnosť a menoval recipované (uznané) cirkvi a podmienky nadobudnutia štátneho uznania. Zákon rozdelil cirkvi na Slovensku a Podkarpatskej Rusi do troch skupín: recipované (rímskokatolícka, gréckokatolícka, arménskokatolícka, evanjelická a.v., reformovaná, pravoslávna, unitárska, židovské náboženské obce a islam), zákonne uznané na základe zvláštného rozhodnutia (napr. baptisti) a cirkvi neuznané (napr. metodisti, adventisti a nazaréni).² V medzivojnovom období bol v Československu tento systém rozdelenia cirkví recipovaný. Na základe toho mali štátom uznané cirkvi, ktorých bolo pätnásť, zabezpečenú právnu aj štátnu finančnú podporu (kongrua). Ostatné cirkvi boli štátom iba tolerované, za predpokladu, že výkon ich konfesie nebol v rozpore so zákonnými ustanoveniami. Boli považované za neuznané, t. j. právne neexistujúce. Ich členovia boli oprávnení len k domácejmu výkonu kultu. Boli to zväčša menšie kresťanské cirkvi, súčasť zahraničných misijných cirkví bez nároku na finančnú podporu zo strany štátu. V období po roku 1948 došlo k zavedeniu strik-

tného štátneho dozoru nad cirkvami. Cirkvi mohli legálne pôsobiť len so štátnym súhlasom, dostali sa do právnej podriadenosti štátu, ktorý prevzal do správy všetok ich hospodársky majetok. Duchovní, ktorí po vinne zložili sľub štátu, získali tak štátny súhlas na duchovenskú činnosť a de facto sa stali zamestnancami okresných národných výborov a bol im poskytovaný mesačný plat. Formálne neboli zákonom stanovené podmienky pre registráciu nových cirkví a záviseli len od ich ochoty konformity s režimom. Štátom povolených cirkví bolo osemnásť, všetky ostatné náboženské spoločnosti boli štátom nepovolené a označené za „sekty“.³

Po roku 1989 patrila problematika nastavenia podmienok pre cirkevné subjekty k prioritným témam. Do niekoľkých mesiacov boli zrušené reštrikčné ustanovenia v zákone č. 218/1949 Zb. a garantovala sa plná náboženská sloboda. Zároveň sa začal pripravovať federálny zákon upravujúci vzťah štátu a cirkví. Výsledkom bol spomínaný zákon č. 308/1991 Zb. v znení neskorších predpisov, ktorý bol zatiaľ päťkrát novelizovaný. Cirkvi a náboženské spoločnosti, ktoré ku dňu účinnosti uvedeného zákona, t. j. k 1. septembru 1991 vyvíjali svoju činnosť zo zákona alebo na základe štátneho súhlasu, sa považujú za registrované bez ohľadu na počet členov. Zákon tiež stanovil, že na registráciu nových cirkví je nevyhnutné splniť registračný cenzus, čo malo byť upravené v národných právnych predpisoch osobitne pre Česko a Slovensko. Slovenská národná rada preto prijala zákon č. 192/1992 Zb. o registrácii cirkví a náboženských spoločností, ktorý stanovil 20 tisícový početný cenzus. Pôvodne navrhovaný jednotný 10 tisícový cenzus bol v rámci rozpravy v parlamente navýšený vzhľadom na obavy poslancov z nekontrolovateľného vstupu nových náboženských hnutí. Faktom však je, že zákonodarca pomerne vágne definoval príslušnosť a vzťah veriácich k žiadateľovi o registráciu, pretože stanovil, že návrh na registráciu žiadateľ podá, ak preukáže, že sa k nemu hlási najmenej 20 000 plnoletých osôb, ktoré majú trvalý pobyt na území Slovenskej republiky. Registrujúci orgán vychádzal pri svojej činnosti z pomerne širšieho výkladu zákona a neskúmal väzbu osôb na žiadateľa, ani motiváciu týchto osôb. Aplikačná prax ukázala, že registrujúci orgán zaznamenal pokusy o špekulatívne žiadosti o re-

2 Pozri *Slovník veřejného práva československého*, sv. I. 1929. Polygrafia: 701–702.

3 Pozri *Právní poměry církví a náboženských společností a jejich hospodářské zabezpečení v Československé socialistické republice*, Sekretariáty pro věci církevní při ministerstvech kultury ČSR a SSR pro vnitřní potřebu. 1977.

4 Ministerstvo kultúry SR vydalo dňa 18. decembra 2006 v správnom konaní rozhodnutie č. MK 4457/2006-320/22106 o odmietnutí registrácie Ateistickej cirkvi neveriácich. Prípravný orgán Ateistickej cirkvi neveriácich sa následne odvolal na Najvyšší súd SR, pričom ich žalobu súd 23. augusta 2007 zamietol.

gistráciu,⁴ čoho následkom bola novelizácia a sprísnenie zákona v roku 2007. Novela určila, že súčasťou žiadosti o registráciu sú čestné vyhlásenia najmenej 20 000 plnoletých členov, ktorí majú trvalý pobyt na území Slovenskej republiky a sú občanmi Slovenskej republiky, o tom, že sa hlásia k cirkvi alebo náboženskej spoločnosti, podporujú návrh na jej registráciu, sú jej členmi, poznajú základné články viery a jej učenie a sú si vedomí práv a povinností, ktoré im vyplývajú z členstva v cirkvi alebo náboženskej spoločnosti. Následná poslancová novela v roku 2017 zvýšila kvórum na súčasných 50 000 členov.

Od platnosti zákona početný cenzus splnila Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia, ktorá bola registrovaná v roku 1993, Cirkev Ježiša Krista Svätých neskorších dní v októbri 2006 a Bahajské spoločenstvo v SR v apríli 2007. V roku 2001 Novoapoštolská cirkev preukázala, že pôsobila so štátnym súhlasom pred rokom 1989 a bola zaradená do pôvodného zoznamu k štrnástim registrovaným cirkvám. Znamená to, že v súčasnosti pôsobí v SR osemnásť registrovaných cirkví a náboženských spoločností.

Určujúcim údajom o počte veriacich je predovšetkým sčítanie obyvateľov, domov a bytov, ktoré v desaťročnom cykle realizuje Štatistický úrad SR. Podľa posledného zisťovania z roku 2021 sa k registrovaným cirkvám hlási 68,6 % obyvateľov (3 742 000). K neregistrovaným 1,05 % obyvateľov, čo je 57 000 jednotlivcov. V rámci tejto skupiny veriacich sú započítané aj 3 subjekty „Ad hoc hnutia“ (16 000.). Ide zjavne o pseudonáboženské projekty, ktoré sú založené na satire a znevažovaní tradičných cirkví. Zároveň sú v tejto skupine zahrnuté duplicitné názvy cirkví a rôzne písomné vyjadrenia respondentov. Reálny počet štátom neregistrovaných subjektov je tak podľa môjho odhadu približne 30 000 jednotlivcov a to v rámci cca 150 identifikovateľných skupín. V porovnaní so zisťovaním z roku 2011 (23 000) ide o nárast o približne 7 000 veriacich neregistrovaných cirkevných subjektov, čo je z hľadiska celkového počtu veriacich pomerne nízke číslo. Výrazným spôsobom rastie oproti roku 2011 len skupina obyvateľov bez vyznania a to z 13 % na súčasných 23 %.⁵

Základné ľudské práva a slobody majú rovnakým spôsobom zabezpečené členovia registrovaných aj neregistrovaných cirkví a náboženských spoločností.

Cirkvi môžu slobodne pôsobiť bez ohľadu na to, či sú alebo nie sú registrované. Je nesporným faktom, že splniť podmienky registračného cenzu je komplikované. Preto je využívaná možnosť zaregistrovať sa na ministerstve vnútra ako občianske združenie podľa zákona o združovaní občanov, aj keď sa tento zákon nevzťahuje na združovanie občanov v cirkvách. Následne sa tieto náboženské spoločnosti, snažiac sa o etablovanie, usilujú zviditeľniť prostredníctvom všeobecne uznávaných verejnoprospešných aktivít (napr. náborové iniciatívy menších kresťanských skupín, protidrogové kampane scientológov, mierové aktivity moonistov či hudobné koncerty a festivaly rôznych hinduistických spoločností) a to často aj pod menom, pri ktorom je komplikované určiť väzbu na zahraničné ústredie náboženskej spoločnosti. To samozrejme nespreehľadňuje duchovnú scénu. Súbežné pôsobenie neregistrovanej cirkvi a občianskeho združenia nie je v rozpore so zákonom, pokiaľ občianske združenie nevykonáva činnosti charakteristické pre kultovú činnosť, čo je však tenká hranica.

Najčastejšou výhradou voči súčasnej legislatíve, upravujúcej registráciu cirkví v Slovenskej republike, je vysoký početný cenzus v porovnaní s legislatívou iných krajín. Toto tvrdenie opakovane zaznieva jednak zo strany ľudskoprávných inštitúcií,⁶ verejného ochranu práv, ako aj nových náboženských hnutí pôsobiacich v SR.

V predmetnej oblasti je však podľa môjho názoru určujúci judikát Ústavného súdu SR z 3. februára 2010 (PL. ÚS 10/08-70)⁷. Ústavný súd na verejnom zasadnutí rozhodoval v pléne o návrhu generálneho prokurátora Slovenskej republiky na začatie konania o súlade § 3, § 4 ods. 4, § 11 a § 12 písm. d) zákona č. 308/1991 Zb. v znení neskorších predpisov s čl. 1 ods. 1, čl. 12 ods. 1 a 2, čl. 19 ods. 2 a 3, čl. 24 a čl. 29 ods. 1 a 3 Ústavy Slovenskej republiky, s čl. 8, čl. 9, čl. 11 a čl. 14 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, s čl. 3 a čl. 4 Dohovoru o právnom postavení utečencov a s čl. 14 Dohovoru o právach dieťaťa, pričom nevyhovel tomuto návrhu generálneho prokurátora.

Generálny prokurátor Dobroslav Trnka tvrdil, že platná právna úprava ustanovením vysokého početného cenzu pri registračných podmienkach cirkví, ktoré žiadajú o registráciu, bráni vzniku právnej subjektivity málopočetných cirkví a náboženských spoloč-

5 <https://www.culture.gov.sk/wp-content/uploads/2019/12/veriaci-3.pdf>.

6 <https://www.snslp.sk/wp-content/uploads/OV-Posudenie-primeranosti-poziadavky-50-000-plnoletych-clenov-pre-registraciu-cirkvi-alebo-nabozenskej-spolocnosti.pdf>.

7 <https://merit.slv.cz/PL.%C3%9AS10/08>.

ností. Tieto podmienky sú podľa neho aj na európske pomery príliš vysoké a v podmienkach Slovenskej republiky ťažko dosiahnuteľné. Štát tak evidentne neplní svoju povinnosť vytvoriť právne podmienky pre uplatnenie práva na slobodu prejavu náboženského vyznania a viery podľa vlastnej voľby jednotlivca a týmto obmedzením bezprostredne zasahuje do slobody náboženského vyznania. Ustanovenia zákona č. 308/1991 Zb. nie sú preto v súlade s čl. 24 ods. 2 a 3 Ústavy a s čl. 9 ods. 1 Dohovoru.

Ústavný súd vo svojom rozhodnutí okrem iného uvádza, že stav, keď určitá cirkev alebo náboženská spoločnosť nie je registrovaná, neznamená ani neimplikuje skutočnosť, že príslušníci takýchto zoskupení sú obmedzovaní v samotnej podstate práva na slobodu svojho vyznania, a to v jeho prejave, ako to tvrdí navrhovateľ. Podmienky na registráciu cirkvi alebo náboženskej spoločnosti ustanovené zákonom č. 308/1991 Zb. nijako neobmedzujú (neovplyvňujú) výkon práva slobodne prejavovať svoje náboženstvo alebo vieru spôsobom uvedeným v článkoch ústavy. Stavom, keď určitá cirkev alebo náboženská spoločnosť nie je zaregistrovaná podľa zákona č. 308/1991 Zb., sa však nijako nezasiahlo do výkonu základných práv alebo slobôd osôb hlásiacich sa k tejto cirkvi alebo náboženskej spoločnosti, ktoré sa môžu realizovať aj prostredníctvom iného právneho subjektu (občianskeho združenia). Registrácia cirkvi alebo náboženskej spoločnosti nie je v tomto zmysle nevyhnutnou podmienkou výkonu slobody alebo práva podľa čl. 24 Ústavy a čl. 9 Dohovoru, týka sa iba podmienok ich vzniku ako štátom uznaných cirkví a náboženských spoločností a má právnu relevanciu najmä z hľadiska ekonomických aspektov ich fungovania. Náboženská sloboda garantovaná čl. 24 Ústavy a čl. 9 Dohovoru je ponímaná ako individuálna sloboda, a preto nie je dôvod namietat rozpor označených ustanovení zákona s čl. 24 Ústavy a s čl. 9 Dohovoru tam, kde zákon č. 308/1991 Zb. upravuje právo cirkví alebo náboženských spoločností ako kolektívnych entít. Súd konštatoval, že náboženskú slobodu možno v SR rovnocenne realizovať v štyroch formách: fyzickými osobami v individuálnej podobe, v náboženskej komunite bez právnej subjektivity, v právnickej osobe so statusom registrovanej cirkvi, v právnickej osobe vo forme občianskeho združenia (Gyuri 2021, 289).

Predmetný nález ústavného súdu z 3. februára 2010 je najvýznamnejším judikátom v oblasti vzťahov štátu a cirkví v ponovembrovom období, ktorý sa bezprostredne dotýka podmienok registrácie cirkví a náboženských spoločností, otázok náboženskej slobody

a manifestácie duchovného i náboženského presvedčenia fyzických osôb. Súd jednoznačne potvrdil, že základné ľudské práva a slobody majú rovnakým spôsobom zabezpečené členovia registrovaných aj neregistrovaných cirkví a náboženských spoločností. Štát do týchto ústavou garantovaných slobôd nezasahuje, pričom však zákonodarca má možnosť rozhodovať o početnom limite (cenze) pri podmienkach registrácie cirkví a náboženských spoločností. Predmetný census, a ani jeho kvantitatívny rozmer tak nie je v rozpore s Ústavou SR.

To, že je inštitút registrácie cirkvi hodnotený ako ústavne kompatibilný, nemusí nutne znamenať, že je optimálne nastavený. Ako alternatívne riešenie k súčasnému systému registrácie sa vo všeobecnosti navrhuje zavedenie tzv. dvojstupňovej registrácie cirkví, kde by cirkvi v prvom stupni získali pri počte napr. 300-500 členov právnu subjektivitu na úrovni terajších občianskych združení a po uplynutí lehoty, napr. desiatich rokov a po splnení niektorých ďalších podmienok (napr. členská základňa 10 000 veriacich, pravidelné predkladanie výročnej správy a správy o hospodárení) by mohli dosiahnuť status dnešných registrovaných cirkví a náboženských spoločností. Tento systém možno považovať za jedno z kompromisných riešení. Navrhovaný model by však principiálne nevyriešil námietku, že census je prekážkou pri realizácii ústavného práva na združovanie veriacich, pretože zavedením dvoch kategórií cirkví by fakticky vznikla ešte tretia skupina náboženských komunít, ktoré by nespĺňali ani minimálne podmienky cenzu navrhnuté pre prvý stupeň registrácie (napr. 300-500 členov). Z údajov zo sčítania obyvateľstva je navyše zrejmé, že neregistrovaná duchovná scéna je síce dynamická, ale výrazne marginalizovaná a veľká väčšina týchto skupín má maximálne desiatky či nižšie stovky stabilných členov. Tieto náboženské komunity by potom oprávnené mohli namietat, že aj už znížená hranica cenzu je diskriminačná a používať pri tom obdobnú argumentáciu, akú využívajú kritici súčasného stavu. Hypoteticky by potom hranica na registráciu cirkví musela kopírovať súčasný registračný proces aplikovaný pri občianskych združeniach, kde na podanie návrhu na registráciu subjektu postačujú traja občania. V tomto prípade by sa už nedalo hovoriť o registrácii cirkvi zo strany štátu, ale len o štátnom evidenčnom princípe cirkvi.

Úplná liberalizácia podmienok registrácie, vrátane cenzu, nie je v našich podmienkach v súčasnosti realizovateľná vzhľadom na fakt, že sa na registráciu viaže veľké množstvo práv a možností (Čikeš 2010, 48). Tieto nárokové práva cirkví získava až svojou registráciou,

ako uznanie jej etablovania a spoločenskej akceptácie zo strany štátu. Za posledné obdobie troch rokov boli v parlamente predložené až tri návrhy na liberalizáciu podmienok registrácie, všetky neúspešne. Nesúhlas väčšiny politikov riešiť túto tému naráža aj na fakt, že historické cirkvi majú tradičné postavenie a úloha cirkví v spoločnosti má inštitucionálny charakter. Registrované cirkvi a náboženské spoločnosti považujú súčasný stav za vyhovujúci a nežiadajú jeho zmenu. V neposlednom rade zohráva úlohu aj fakt, že liberalizácia podmienok by mohla spustiť štiepenie už registrovaných

cirkví z rôznych dôvodov (majetkových, národných, ideologických atď.) Podľa mojich vedomostí sa v praxi súdov SR doteraz nevyskytli iné prípady, ktoré by sa zaoberali problematikou porušovania náboženskej slobody členov neregistrovaných cirkví. Opísaný vývoj, postoje aktérov a absencia širokej spoločenskej objednávky nasvedčujú, že zmena systému registrácie nie je v súčasnosti v parlamente politicky priechodná. Zostáva tak otvorenou výzvou hľadať rovnováhu medzi regulačnou právomocou štátu a individuálnym i kolektívnym aspektom náboženskej slobody.

BIBLIOGRAFIA

- Kónya, Peter, ed. 2013. *Dejiny Uhorska (1000-1918)*. Citadella.
- Slovník veřejného práva československého, sv. I.* 1929. Polygrafia.
- Právní poměry církví a náboženských společností a jejich hospodářské zabezpečení v Československé socialistické republice, Sekretariáty pro věci církevní při ministerstvech kultury ČSR a SSR pro vnitřní potřebu.* 1977.
- Gyuri, Róbert. 2021. *Zákon o slobode náboženskej*

- viery a postavení cirkví a náboženských společností, komentár.* Wolters Kluwer.
- Čikeš, Radovan. 2010. *Vztáhy státu a cirkví na Slovensku. Ústav pre vzťahy štátu a cirkví.*
<https://www.culture.gov.sk/wp-content/uploads/2019/12/veriaci-3.pdf>.
- <https://www.snspl.sk/wp-content/uploads/OV-Posudnie-primeranosti-poziadavky-50-000-plnoletych-clenov-pre-registraciu-cirkvi-alebo-nabozenskej-spolocnosti.pdf>.
- <https://merit.slv.cz/PL.%C3%9AS10/08>.

Obmedzenie registrácie cirkví ako ľudskoprávny problém

DOC. MGR. ONDREJ PROSTREDNÍK, PHD.

poslanec NRSR

Abstract: The formal relationship between the state and churches in Slovakia is a matter that belongs under the jurisdiction of the Ministry of Culture of the Slovak Republic. This relationship is governed by Act no. 308/1991 Coll. on freedom of religious faith and on the position of churches and religious societies. According to the law, the registration of churches and religious communities is performed by and under the authority of Church Department of the Ministry of Culture. That said, religious freedom is a concept intrinsically tied to human rights and as such, matters pertaining to it should be under the jurisdiction of the Ministry of Justice. The perception of religious freedom as a part of culture may cause a major distortion of political attitudes with regard to how the relationship between the state and churches is governed. The historical development of conditions for the registration of churches is an example of this skewed perception of religious freedom, where it is seen as a cultural concept. The present paper discusses the reasons why society should look at religious freedom and the conditions for registering churches and religious communities as a human rights issue, and not as a matter of protecting, developing and supporting cultural heritage.

Keywords: church and religious community registration, religious freedom, human rights, relationship between the state and churches, religion as a human rights issue

Náboženská sloboda v Ústave SR a medzinárodných dohovoroch

Ústava SR v čl. 24 zaručuje slobodu náboženského vyznania a slobodu byť bez vyznania. Osobám s náboženským vyznaním zaručuje právo slobodne prejavovať svoje náboženstvo alebo vieru buď sám alebo spoločne s inými, súkromne alebo verejne, bohoslužbou, náboženskými úkonmi, zachovávaním obradov, alebo zúčastňovať sa na jeho vyučovaní. Ústava ďalej cirkvám a náboženským spoločnostiam zaručuje autonómiu a právo ustanovovať duchovných, vyučovať náboženstvo, zakladať rehoľné a iné cirkevné inštitúcie. Ako uvádza Ústava SR, veriaci majú právo svoju vieru prejavovať individuálne alebo spoločne s inými.

Náboženská sloboda je v súlade s čl. 18 Všeobecnej deklarácie ľudských práv, ako aj čl. 10 Charty základných práv Európskej únie, ako aj čl. 9 Európskeho dohovoru o ľudských právach univerzálne ľudské právo.

Slovenská republika je týmito medzinárodnými ľudskoprávnymi nástrojmi viazaná rešpektovať slobodu náboženského vyznania na svojom území každého a každej bez ohľadu na jeho alebo jej štátne občianstvo.

Európsky súd pre ľudské práva (EĽSP) opakovane k čl. 9 v spojení s čl. 11 dohovoru judikoval, že možnosť existencie v právnej forme uznanej štátom na účel zabezpečenia spoločnej aktivity v náboženskej oblasti je jedným z najvýznamnejších aspektov slobody náboženstva, bez ktorého sa stáva bezvýznamnou. Preto odmietnutie uznať právnu formu náboženskej komunity predstavuje zásah do výkonu práv podľa čl. 9 dohovoru, a to vo vzťahu k celej komunite, ako aj vo vzťahu k jej členom. EĽSP tiež konštantne judikuje, že podľa čl. 11 dohovoru je možnosť zriadiť združenie s právnou subjektivitou za účelom kolektívneho konania vo sfére spoločného záujmu jedným z najpodstatnejších aspektov slobody združovania, bez ktorej by

bola zbavená svojho obsahu (Kimlya a ďalší proti Rusku z 1. 10. 2009, č. 76836/01 a 32782/03).

Ústava ďalej hovorí, že podmienky výkonu práv plynúcich z náboženskej slobody možno obmedziť iba zákonom, ak ide o opatrenie nevyhnutné v demokratickej spoločnosti na ochranu verejného poriadku, zdravia a mravnosti alebo práv a slobôd iných. Väčšina práv plynúcich zo slobody náboženského vyznania je upravená zákonom o slobode náboženskej viery a prístup k výkonu viacerých práv je obmedzený podmienkami registrácie cirkví a náboženských spoločností (Zákon 308/1991 Zb.). Ide napr. o právo zriaďovať cirkevné inštitúcie a mať prístup k celému radu práv, ktoré uvedený zákon priznáva len subjektom registrovaným podľa tohto zákona.

Vývoj podmienok registrácie na Slovensku

V súčasnosti platné podmienky registrácie sa od prijatia zákona v roku 1991 menili dvakrát. V oboch prípadoch išlo o ich sprísnenie. Do novelizácie v roku 2007 platné znenie zákona ukladalo registrujúcemu orgánu preveriť, či sa k cirkvi alebo náboženskej spoločnosti, uchádzajúcej sa o registráciu, hlási najmenej dvadsaťtisíc plnoletých osôb, ktoré majú trvalý pobyt na území Slovenskej republiky. Novelou z roku 2007 bol registrujúci orgán zaviazaný preveriť aj to, či osoby hlásiace sa k cirkvi alebo náboženskej spoločnosti, uchádzajúcej sa o registráciu, podporujú návrh na jej registráciu, sú jej členmi/kami, poznajú základné články viery a jej učenie a sú si vedomí práv a povinností, ktoré im vyplývajú z členstva v cirkvi alebo náboženskej spoločnosti. Zaviedla sa tiež povinnosť doložiť k žiadosti o registráciu mená, priezviská, trvalý pobyt a rodné čísla členov a členiek subjektu žiadajúceho o registráciu. Novelizácia v roku 2017 zvýšila minimálny počet osôb hlásiacich sa k subjektu uchádzajúcemu sa o registráciu z dvadsaťtisíc na päťdesiattisíc. Novela v roku 2017 bola schválená po prelomení veta prezidenta SR z decembra 2016, v ktorom zvýšenie počtu označil ako zásah do základných práv a slobôd.

Z prehľadu správnych konaní Ministerstva kultúry SR o schválených a zamietnutých žiadostiach o registráciu vyplýva, že po sprísnení podmienok v roku 2007 nebola schválená žiadna žiadosť o registráciu. Mnohé spoločnosti veriacich, ktoré by chceli využívať práva plynúce z náboženskej slobody, sa o registráciu ani nepokúšajú, keďže nedosahujú počet päťdesiattisíc členov

a členiek. Zároveň je dôležité pripomenúť, že prístup k týmto právam majú cirkvi a náboženské spoločnosti, ktoré získali registráciu ešte pred sprísnením podmienok v roku 2007 alebo vďaka tomu, že patrili medzi štátom uznané cirkvi ešte pred rokom 1989. Z 18 registrovaných cirkví a náboženských spoločností podľa sčítania ľudu dosahuje počet členov a členiek päťdesiattisíc len päť z nich, pričom 12 má počet členov a členiek nižší ako desaťtisíc. A k počtom najmenej registrovanej cirkvi sa podľa sčítania z roku 2021 hlási len 73 obyvateľov a obyvateľiek SR. Posledné sčítanie tiež ukázalo, že rastie počet obyvateľov a obyvateľiek, ktorí/é sa hlásia k neregistrovaným cirkvám a náboženským spoločnostiam. Kým v roku 2011 to bolo 0,43%, v roku 2021 je tu už 1,05% obyvateľov/obyvateľiek SR. Je vhodné poznamenať, že zatiaľ čo podmienky registrácie v počte uchádzačov zohľadňujú len osoby staršie ako 18 rokov, ktoré majú štátne občianstvo SR, v sčítaní ľudu sa k určitému náboženskému vyznaniu môžu prihlásiť aj osoby mladšie ako 18 rokov bez štátneho občianstva SR.

Právny stav núti neregistrované spoločnosti veriacich, aby obchádzali zákon a organizovali sa ako občianske združenia. Zákon č. 83/1990 Z. z. o združovaní občanov v znení neskorších predpisov však občianskym združeniam explicitne zakazuje vyvíjať náboženskú činnosť (§ 12 ods. 3. písm. a). Tento stav komplikuje orgánom verejnej správy možnosť overovať súlad fungovania náboženských organizácií so zákonom.

Z judikatúry EŠLP tiež vyplýva, že samotná tolerancia aktivít neuznanej náboženskej organizácie nie je náhradou jej právneho uznania, ak toto právne uznanie môže jej členom priznať ďalšie práva.

Z uvedeného je zrejmé, že sprísnenie podmienok registrácie v roku 2007 a v roku 2017 viedlo k zásadnému obmedzeniu práva na výkon náboženskej slobody, ako ho zaručuje Ústava SR. Súčasný stav je zároveň nespravodlivý voči spoločnostiam veriacich, ktoré sa chcú združovať a uplatňovať svoje ústavné právo na náboženskú slobodu tak, ako ho vymedzuje zákon o slobode náboženskej viery, nedosahujú však počet členov a členiek päťdesiattisíc, pričom viaceré spoločnosti aj s počtom členov a členiek menším ako tisíc k týmto právam majú prístup v plnom rozsahu.

V záujme zabezpečenia rovnoprávneho prístupu k právam plynúcim z ústavou garantovanej náboženskej slobody aj pre malé skupiny občanov a občianok Slovenskej republiky je preto potrebné napraviť súčasný

právny stav, ktorý takto nastavenými podmienkami registrácie cirkví a náboženských spoločností diskriminuje menšie spoločenstvá veriacich a obmedzuje výkon slobody náboženského vyznania. V európskych krajinách je množstvo etablovaných menších náboženských spoločenstiev s tradíciou niekoľko storočí a z pohľadu rovnakého prístupu k právam plynúcim z náboženskej slobody je dôležité umožniť aj na Slovensku získanie právnej formy cirkvi alebo náboženskej spoločnosti aj takým skupinám osôb.

Argumentácia ochranou kultúry

Kým pri sprísnení v roku 2007 vo verejnej diskusii zaznievali skôr argumenty proti tzv. špekulatívnym registráciám (pred rokom 2007 registráciu úspešne zavŕšili dve náboženské komunity: Bahájske spoločenstvo v SR a Cirkev Ježiša Krista Svätých neskorších dní v Slovenskej republike), v roku 2017 to už boli explicitné politické formulácie smerujúce k ochrane kultúry. Zároveň však platí, že predkladatelia novely v dôvodovej správe opakovali ako dôvod ochranu pred špekulatívnymi registráciami.

Poslanec Slovenskej národnej strany Karol Farkašovsky napríklad hovoril, že: „... v súčasnosti sme svedkami veľmi sofistikovaných pokusov ovplyvňovať myslenie a konanie ľudí a prostredníctvom rôznych dezinformácií urobiť ľudí závislými a zneužiť ich často v prospech náboženských ideológií.“ Princípom novely bola podľa neho „ochrana kultúrnych hodnôt, tradícií a princípov, podľa ktorých na Slovensku žijeme.“

Poslanec hnutia Sme rodina Boris Kollár otvorene priznal, že jeho hnutie novelu podporilo, „aby sa nám na Slovensku neusadil islam.“ „V súčasnosti máme možnosť poučiť sa z chýb, ktoré urobili v západnej Európe, kde si napúšťali moslimov a teraz sú tam no-go zóny. Urobili sme to preto, aby sme islam hatili a musíme urobiť všetko, aby sme tu ani v budúcnosti preň nevytvárali podmienky.“¹

Návrhy na zmenu zákona odôvodnené rešpektovaním ľudských práv a slobôd

V septembri 2024 poslanci za Progresívne Slovensko predložili do parlamentu návrh na novelizáciu zákona o slobode náboženskej viery (308/1991 Zb.), v kto-

rom argumentovali ochranou ľudských práv a slobôd a navrhujú zásadnú zmenu podmienok registrácie cirkví a náboženských spoločností.

Podstatou je zmena na dvojstupňový proces registrácie, ktorý zabezpečí prístup k právam plynúcim z náboženskej slobody aj menším spoločenstvám. Zároveň umožní štátu, aby získal reálny prehľad o rozsahu a podobách organizovaného náboženského života vrátane zlepšenia predpokladov na predchádzanie a riešenie spoločensky škodlivých a nebezpečných náboženských prejavov. Sprístupnenie práv na zhromažďovanie sa s cieľom vyznávania náboženskej viery a prístup do verejnoprávnych médií by získali cirkvi hneď po prvom stupni registrácie. Prístup k právu na príspevok zo štátneho rozpočtu, ako aj niekoľko ďalších práv, získajú subjekty až po druhom stupni registrácie. Toto riešenie umožňuje štátu, aby v procese registrácie priebežne posudzoval, či subjekt uchádzajúci sa o registráciu dodržiava zásady znášanlivosti a svojou činnosťou neporušuje Ústavu a zákony SR.

Návrh tiež zdôrazňuje zodpovednosť registrovaných cirkví a náboženských spoločností pri vytváraní tolerantnej a rešpektujúcej spoločnosti, v ktorej uplatňovanie náboženskej slobody nemôže byť dôvodom pre zásah do práv iných osôb ani podnecovanie nenávisťi či neznášanlivosti tak, ako to už teraz ustanovuje § 2 ods. 2 zákona o slobode náboženskej viery.

Dôležitou úlohou štátu je, aby zachoval náboženskú neutralitu tak, ako mu to vyplýva z čl. 1 ods. 1 Ústavy SR. Preto práva osôb plynúce zo slobody náboženského vyznania musia byť zaručované v kontexte s práva- mi osôb bez náboženského vyznania a štát zodpovedá za to, aby vytvoril podmienky pre pokojné a tolerantné spolunažívanie skupín osôb s rôznym hodnotovým presvedčením.

Ďalšou dôležitou navrhovanou zmenou bolo rozšírenie práva uchádzať sa o registráciu z občanov SR na osoby s trvalým pobytom na území SR. Zmenou formulácie „občania“ na „osoby“ by zákon zohľadňoval univerzálny charakter práva na výkon náboženskej slobody bez ohľadu na štátnu príslušnosť.

Návrh ďalej zdôrazňoval zodpovednosť registrovaných cirkví a náboženských spoločností pri vytváraní rešpektujúcej a súdržnej spoločnosti. Slovenská spoločnosť sa v priebehu posledných desaťročí zásadne

1 Obe vyjadrenia politikov cit. podľa it. podľa mediálnej správy teraz.sk dostupné na <https://www.teraz.sk/slovensko/jpodmanicky-sprisenie-registracie-cirkvi/242054-clanok.html>.

zmenila, pokiaľ ide o jej náboženskú štruktúru. Kým počet ľudí s náboženským vyznaním klesá, počet ľudí bez náboženského vyznania stúpa. Tento trend potvrdzujú výsledky sčítaní ľudu. Kým v roku 1991 tvoril podiel obyvateľov bez vyznania 9,8%, v roku 2021 to je 23,79%. Sprievodným znakom tohto vývoja je časté napätie v spoločnosti vyvolávané stretom odlišných názorových postojov a neraz aj úsilím niektorých náboženských zoskupení presadzovať vlastné náboženské hodnoty ako univerzálne hodnoty pre celú spoločnosť. Úlohou štátu je vytvoriť také právne prostredie, ktoré napomáha predchádzaniu takýchto napätí a stretov, ktoré plynú z pokusov o zneužívanie náboženskej slobody na zasahovanie do práv iných osôb.

Novým prvkom v návrhu je povinnosť registrovaných cirkví a náboženských spoločností predkladať každoročne správu o svojej činnosti v rozsahu a štruktúre, ktorú bližšie určí vykonávací predpis. Táto povinnosť je odôvodnená požiadavkou transparentnosti v procese smerujúcom k získaniu druhého stupňa registrácie. Podobne ako pri mimovládnych neziskových organizáciách, vytvára predpoklady na verejnú kontrolu činnosti cirkví a náboženských spoločností.

Ustanovenie umožňujúce podporiť podpisom žiadosť o registráciu aj cudzincom s trvalým pobytom na území SR je odôvodnené tým, že právo na výkon náboženskej slobody je univerzálne ľudské právo a nemožno ho podmieňovať štátnym občianstvom štátu, v ktorom sa osoby chcú združovať s cieľom výkonu práv plynúcich z ústavou garantovanej náboženskej slobody. Výkon práv plynúcich z náboženskej slobody Ústava SR neviaže na štátne občianstvo, ale na územie Slovenskej republiky (čl. 12 ods. 2 Ústavy SR).

Ustanovenia upravujúce podmienky na podanie žiadosti o druhý stupeň registrácie a získanie osobitných práv stanovujú lehotu 5 rokov nepretržitej činnosti v súlade s právnym poriadkom SR, ako aj podmienka rastu počtu členov/členiek z minimálneho počtu 150 pri získaní prvého stupňa registrácie na minimálne 1 promile celkového počtu obyvateľov SR, čo pri súčasnom počte obyvateľstva predstavuje minimálne 5 459 členov a členiek potrebných na získanie druhého stupňa registrácie. Toto ustanovenie je

odôvodnené tým, že cirkvi a náboženské spoločnosti, uchádzajúce sa o prístup k verejným zdrojom a o možnosť pôsobiť v oblastiach umožňujúcich verejné prezentovanie ich náboženských hodnôt prostredníctvom médií a vlastných inštitúcií, by mali preukázať vlastnú životaschopnosť v dlhšom časovom období, ako aj schopnosť pôsobiť bezúhonne a vo svojej činnosti rešpektovať náboženské hodnoty obyvateľov a obyvateľiek SR hlásiacich sa k iným spoločenstvám veriacich, ako aj tých, ktorí sú bez náboženského vyznania.

Záver

Spoločnosť, ktorá vníma náboženskú vieru a jej uplatňovanie primárne ako kultúrne právo, má tendenciu obmedzovať prístup k plnej náboženskej slobode skupinám veriacich, ktorých vníma ako nový kultúrny prvok vo svojom prostredí. Takýto prístup k náboženskej slobode vedie v podmienkach Slovenskej republiky de facto k znemožneniu registrácie nových náboženských spoločenstiev. Obeťou tohto prístupu sa nestávajú jednak len ľudia, ktorí sa na Slovensko prisťahovali a chcú vyznávať náboženskú vieru, v ktorej boli vychovaní vo svojom predchádzajúcom prostredí. Týka sa to aj viacerých kresťanských spoločenstiev, ktoré môžu mať v Európe tradíciu aj niekoľko storočí a na Slovensku sú neznáme (napríklad starokatolíci Utrechtskej únie). Môže ísť tiež o niektoré nové typy kresťanskej viery, napríklad charizmatické kresťanské zoskupenia. Rovnako sa však obeťou stávajú aj občania, ktorí sa na Slovensku narodili a vyrástli tu a v priebehu svojho života sa rozhodli zmeniť svoju náboženskú vieru alebo prijať náboženskú vieru, ktorú väčšinová spoločnosť na Slovensku považuje za kultúrne cudziu, ako napríklad islam alebo budhizmus, či hinduizmus. Máme teda dočinenia s typickým ľudskoprávnym problémom, ktorý sa prejavuje tak, že väčšinová spoločnosť zaujíma odmietavý a diskriminačný prístup k menšinovým prejavom náboženskej slobody. Riešením nemôže byť potvrdzovanie chápania náboženskej viery ako kultúrneho konceptu, ale zmena tohto chápania smerom k ľudskoprávnenému vnímaniu náboženskej slobody.

Poznámky k registračnímu procesu podle zákona 3/2002 Sb.

DOC. PHDR. ZDENĚK VOJTÍŠEK, PH.D.,

Katedra religionistiky, Husitská teologická fakulta, Univerzita Karlova

Abstract: The Czech Act on Freedom of Religion and the Status of Churches and Religious Societies has been in force for more than 20 years. One of its strengths is the relative ease with which religious communities (referred to as religious societies by the law) can be registered. Since the introduction of the current legal framework, 23 religious societies have obtained this status and the number of registered churches and religious societies has increased to 44. The spectrum of religious traditions represented among registered societies has thus expanded considerably. On the other hand, the connection of this law to Christian denominational tradition reflected in the registration requirements applied to all religious communities indiscriminately. A part of the law reflects – probably unintentionally – a moral panic that struck Czech society in late 1990s, which was related to the issue of “cults”. This is seen as highly problematic by both scholars and religious freedom activists. In addition, the paper contains several other comments on how the law has functioned in the legal system so far.

Keywords: The Czech Act on Freedom Religion; Status of Churches and Religious Societies; registration process of churches and religious societies; religious freedom

Zákon České republiky o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů nabytí platnosti 7. ledna 2002, kdy byl vyhlášen ve Sbírce zákonů pod číslem 3/2002. Podstatnou část tohoto zákona, krátce zvaného „zákon o církvích a náboženských společnostech“, tvoří předpisy, které se týkají registrace církví a náboženských společností. Touto registrací se „církev a náboženská společnost ... stává právnickou osobou“ (§ 6, odst. 1) a může – kromě jiného – „získat oprávnění k výkonu zvláštních práv podle tohoto zákona“ (§ 6, odst. 3, písm. b).

Jako religionista a soudní znalec jsem byl několikrát účasten registračního procesu tím, že jsem pro potřeby registrujícího orgánu (samostatného oddělení církví a náboženských společností Ministerstva kultury České republiky) vypracoval znalecký posudek. Seznámil jsem se tak s praktickými důsledky uplatňování tohoto

zákona a své zkušenosti shrnuji v deseti nestejně rozsáhlých a nestejně závažných poznámkách v tomto článku. Poznámky obsahují hodnotové soudy, vycházející z mých občanských postojů a z teoretických konstruktů sociologie náboženství a religionistiky.

1. Podle zákona 3/2002 Sb. bylo v České republice od roku 2002 do roku 2024 registrováno 23 církví a náboženských společností. Postupně přibývaly k 21 náboženským skupinám, registrovaným před přijetím tohoto zákona: tyto církve a náboženské společnosti totiž také „považují za registrované podle tohoto zákona“ a rozsah jejich „oprávnění k výkonu zvláštních práv“ zůstal zachován (§ 28, odst. 1). Celkem tak až do současnosti dosáhl počet registrovaných církví a náboženských společností 44. Je možné předpokládat, že tento počet bude nadále mírně růst. Považuji za pozitivní, že zákon zřetelně umožňuje uplatňování práva „svobodně

projevovat své náboženství nebo víru buď sám nebo společně s jinými, soukromě nebo veřejně, bohoslužbou, vyučováním, náboženskými úkony nebo zachováváním obřadu“ (článek 16 Listina základních práv a svobod, převzatý do § 2, odst. 1 zákona 3/2002 Sb.).

2. Zvyšující se celkový počet registrovaných církví a náboženských společností považují za pozitivní jev také z toho důvodu, že registrace náboženských skupin je – podle mého názoru – v zájmu celé společnosti. Důvodem pro to je skutečnost, že registrace se může stát jedním z významných kroků v tzv. procesu denominalizace, tedy v postupném začleňování nově vznikajících náboženských společností do společnosti. Registrační proces, detailně vymezený v § 10, vyžaduje – kromě jiného – základní charakteristiku církve a náboženské společnosti a základní dokument, v němž jsou závazně formulována pravidla fungování společnosti. Nově vznikající náboženská společenství, která někdy mohou mít radikální či provokativní agendu a nejasnou strukturu, tak registrační proces přivede k vytvoření vlastních závazných pravidel.

Je v zájmu celé společnosti, aby se v ní nová náboženství hladce a pokud možno nekonfliktně etablovala (denominalizovala) a našla své místo ve spektru společensky přijatelných a přijatých náboženských organizací (denominací) v nábožensky pluralitní společnosti. Snad jen krátce je třeba připomenout, že násilí a další negativní projevy obvykle nejsou náboženským společenstvem vlastní, ale mohou vyplynout z perzekucí, represivní, skandalizující anebo jinak soutěživé, a proto potenciálně násilné interakce zástupců většinové společnosti a náboženského společenství. Umožnit náboženským společenstvím získání důstojného místa ve společnosti se proto jeví jako důležitý úkol.

Podobným důvodem, proč je registrace v zájmu nejen náboženského společenství, ale celé společnosti, je možnost státního aparátu vstupovat do kontaktu s vedením jednotlivých společenství a mít tak možnost tato společenství poznávat prostřednictvím jejich vlastní prezentace a (v určité míře) nerepresivně ovlivňovat ve směru naplňování díkce zákona a dalších společenských norem. Tak je snad aspoň v některých případech možné předcházet konfliktům a eskalaci napětí. Podobná možnost poznávání a vstupování do kontaktu se týká i angažovaných jednotlivců nebo zájmových skupin (včetně religionistů). V případě neregistrovaných společenství

nebo společenství v jiném právním postavení (nejčastěji spolků) jsou tyto možnosti pochopitelně omezeny.

3. Přijetím zákona 3/2002 Sb. se výrazně rozšířilo spektrum náboženských tradic, které mají mezi registrovanými společenstvími své zástupce, což posílilo prostředí náboženské svobody a možnosti výkonu lidských práv a svobod. Zatímco do roku 2002 byly takto zastoupeny jen křesťanská¹ a židovská tradice, po přijetí zákona byly registrovány náboženské společnosti navazující na tradici islámu (jedno), západního esoterismu (tři), indických náboženství (tři), buddhismu (tři) a novopohanství (jedno). Současný počet a tradiční zakončení buddhistických náboženských společností je shodou okolností téměř symbolické: reprezentují théravadovou, mahájánovou a vadžrajánovou (tibetskou) tradici.

4. Na zvýšení celkového počtu registrovaných církví a náboženských společností po přijetí zákona 3/2002 Sb. má hlavní podíl formulace tzv. kvantitativní podmínky registrace. Oproti předchozí právní úpravě vyžaduje platný zákon podstatně nižší počet těch, kteří se ke vznikající církvi a náboženské společnosti hlásí. Podle § 10, odst. 2, písm. c) musí návrh na registraci církve a náboženské společnosti obsahovat „v originále podpisy nejméně 300 zletilých občanů České republiky nebo cizinců s trvalým pobytem v České republice hlásících se k této církvi a náboženské společnosti“. Zkušenost prokazuje, že stanovený počet je v zásadě vhodný: pro nově vznikající náboženské společenství je zpravidla splnitelný a dává reálnou možnost dlouhodobé existence tohoto společenství, ale zároveň tvoří určitý práh pro skutečně marginální skupiny. Stejnou roli by patrně mohl sehrát i poněkud nižší počet, například 200 hlásících se občanů.

5. Přístup samostatného Oddělení církví a náboženských společností (dříve odboru církví) Ministerstva kultury ČR se mi jako vnějšmu pozorovateli jeví jako vstřícný a zároveň naplňující požadavky zákona, a tím přispívající k lepší právní kultuře. Tento registrující orgán přezkoumává (a zdá se, že důsledně), „zda návrh na registraci obsahuje všechny náležitosti stanovené tímto zákonem“ (§ 14, odst. 1, písm. b), tj. hlavně položky, které vyžaduje § 10: především základní charakteristiku církve a náboženské společnosti, jejího učení

¹ Včetně Náboženské společnosti českých unitářů, která se v současnosti za křesťanskou společnost už nepovažuje, a včetně církví, které bývají za křesťanské považovány s určitými výhradami: Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů, Novoapostolské církve a Náboženské společnosti Svědkové Jehovovi. Všechna tato společenství ale bez nejmenší pochyby navazují na tradici křesťanství.

a posláním, zápis o založení církve a náboženské společnosti, archy s podpisy (viz výše poznámka 4) a základní dokument (odst. 2). Nutné součásti základního dokumentu pak uvádí odst. 3. Jako velmi dobrou hodnotím skutečnost, že registrující orgán prověřuje osobní údaje z podpisových archů v registru obyvatel a v informačním systému evidence obyvatel, popř. v cizineckém informačním systému a vyřazuje podpisy těch osob, jejichž osobní údaje byly vyhodnoceny jako chybné. Stejně jako v případě jiných chybějících položek, které vyžaduje § 10, tak i v případě nedostatečného počtu podpisů vyzývá registrující orgán přípravný výbor církve či náboženské společnosti k doplnění.

Důslednost v práci registrujícího orgánu se projevuje i v kontaktu s osobami, jejichž podpisy se nacházejí na podpisových arších. Registrující orgán jim zasílá dotazníky se žádostí o potvrzení, že se k danému náboženskému společenství hlásí, že jim podpis na archu skutečně patří apod. Záporné odpovědi jsou také důvodem k odečtení osoby z počtu hlásících se občanů. Novelizace zákona 3/2002 Sb. z roku 2013 navíc umožnila odepřít registraci navrhovateli, jehož „činnost sleduje porušení práva nebo dosažení nějakého cíle nezákonným způsobem“ (§ 5). Za takovou činnost je přitom považováno uvedení těch osob na podpisových arších, které se k církvi nebo náboženské společnosti ve skutečnosti nehlásí, nebo falšování jejich podpisů.

Za dobu platnosti zákona 3/2002 Sb. nebyl registrační proces úspěšně dokončen u 25 subjektů; některé církve a náboženské společnosti z tohoto počtu ovšem uspěly v opakovaném procesu, některým byl naopak návrh na registraci opakovaně zamítnut. Nedostatečný počet občanů hlásících se k subjektu, který podal návrh na registraci, byl přitom zdaleka nejčastější příčinou odmítnutí návrhu.

V procesu denominalizace hrají pozitivní roli kompromisní řešení konfliktních zájmů. Registrující orgán dosud vystupoval – podle mé zkušenosti – důsledně, ale zároveň vstřícně a trpělivě, což je způsob, který umožňuje a iniciuje kompromisní řešení problémů.

6. Na přelomu let 2001 a 2002 varovala řada religionistů i lidskoprávních aktivistů a organizací před zněním § 5 zákona 3/2002 Sb., který obsahuje tzv. kvalitativní podmínky vzniku a působení církví a náboženských společností. Důvodem různých forem protestu ovšem nebyly úvodní odstavce § 5 (písm. a-d). Tato pasáž vylučuje registraci církve či náboženské společnosti, která popírá nebo omezuje práva fyzických osob, rozněcuje nenávisť a nesnášenlivost, podporuje násilí nebo porušování právních předpisů a závažně narušuje

veřejnou mravnost, veřejný pořádek nebo veřejné zdraví. Jako problematický se tehdy jevil a dosud jeví odstavec e) tohoto paragrafu. V něm je vyloučena registrace církve či náboženské společnosti, která „omezuje osobní svobodu osob zejména tím, že využívá psychický nebo fyzický nátlak k vytvoření závislosti, která vede k fyzickému, psychickému nebo ekonomickému poškozování těchto osob nebo jejich rodinných příslušníků, k poškozování jejich sociálních vazeb včetně omezování psychického vývoje nezletilých nebo omezování jejich práva na vzdělání, nebo zabraňuje nezletilým přijmout zdravotní péči odpovídající zdravotním potřebám“.

Kritikové – podle mého soudu – zcela právem poukazovali na problematičnost kritérií, která by rozhodla o tom, zda subjekt registrace odpovídá popisu nedovolených způsobů chování a jednání náboženské skupiny se svými jednotlivými stoupenci, anebo nikoli. Varovali před snadnou zneužitelností této části § 5 v jednání s neoblíbenými nebo jinak nepohodlnými náboženskými skupinami. Některými kritiky této pasáže byla jako příklad možného represivního uplatnění tohoto výčtu uváděna Náboženská společnost Svědkové Jehovovi, registrovaná roku 1993. Části jejího učení, doložitelné v desítkách textů, mohou být snadno vykládány jako poškozující sociální vazby nebo zabraňování nezletilým přijmout zdravotní péči odpovídající jejich zdravotním potřebám.

Slabší kritické hlasy se vymezovaly i vůči slovům v odstavci, označeném písmenem f) téhož § 5, která nedovolují vznik a působení také církvi či náboženské společnosti, jejíž učení je „utajováno vcelku nebo v některých částech“. Kritika poukazovala na skutečnost, že náboženská společenství pocházející z esoterických tradic (zvláště z tradice západního esoterismu) běžně pracují s konceptem postupného odhalování náboženských pravd v závislosti na duchovním vzestupu a na růstu schopností náboženského poznání.

Problematické pasáže § 5 zákona 3/2002 Sb. jsou zajisté dědictvím morální paniky kvůli tzv. sektám, která byla přítomna v české společnosti v 90. letech minulého století, a která tedy do značné míry určovala debatu zákonodárců a orgánů státní správy před přijetím tohoto zákona Parlamentem České republiky dne 27. listopadu 2001. Ostatně, v této debatě byl § 5 neoficiálně, ale běžně nazýván jako „paragraf proti sektám“. Jeho existenci je možné pochopit v českém i zahraničním kontextu, v němž hrály roli násilné události spojené s novými náboženskými hnutími v 90. letech: v českém kontextu například s násilím, nebo dokonce tragickými událostmi v náboženských komunitách

imanuelitů, Most ke svobodě nebo Matice národa lidí, v zahraničním kontextu se zápasem davidianů s ozbrojenými silami roku 1993, řadou vražd a teroristických činů spáchaných členy společenství Óm šinrikjó do roku 1995, hromadnými vraždami a sebevraždami Řádu Slunečního chrámu v letech 1994, 1995 a 1997 nebo hromadnou sebevraždou společenství Nebeská brána roku 1997. K pochopení atmosféry 90. let je třeba vzít v úvahu i ohlasy antisatanistické paniky ve Spojených státech amerických nebo snahu hnutí sjednocení (tzv. munistů) získat roku 1997 v Česku církevní registraci veřejnou činností, která zahrnovala i utajování rozhodných skutečností a podvodné způsoby jednání. Patrně největší vliv na české zákonodárce a jejich aparát měl ovšem francouzský zákon z roku 2001 „na podporu prevence a represe sektářských hnutí, která porušují lidská práva a základní svobody“, zjevně ovlivněný výše zmíněnými tragickými událostmi v Řádu Slunečního chrámu. Jeho represivní díkce je předmětem kritiky religionistů a lidskoprávních aktivistů až do současnosti.

Obavy ze zneužití problematických pasáží § 5 zákona 3/2002 Sb. se nenaplnily. Pokud je mi známo, registrace nebyla odmítnuta žádné církvi ani náboženské společnosti na základě toho, že by jednala tak, jak je popsáno v odstavcích e) a f) paragrafu 5. Registrace Náboženské společnosti Svědkové Jehovovi byla v několika případech na základě těchto odstavců veřejně problematizována, ale vážně napadnuta byla až roku 2024, a to dokonce s možností zrušení registrace církve a náboženské společnosti podle § 22 téhož zákona. Výsledek tohoto úředního procesu zatím není znám.

7. Paragraf 5 zákona 3/2002 Sb. skrývá otázku ještě zcela jiného druhu. Jak je napsáno výše, ustanovení v tomto paragrafu nedovoluje vznik a činnost církvi a náboženské společnosti, jejíž učení nebo činnost něco popírá, rozněcuje, omezuje apod. Posouzení učení a praxe církve či náboženské společnosti je s určitými výhradami možné u subjektů, které působí v cizině a které by chtěly vytvořit v Česku svou pobočku. Ale u původem českých společenství bez přímého napojení na cizinu (a návrhů na registraci takových subjektů je většina), která de jure ještě nevznikla (a teprve usilují o vznik registrací podle zákona 3/2002 Sb.) vyvstává otázka, jaká činnost může být podle § 5 vlastně posuzována. Registrační orgán, popř. znalci a další odborníci, kteří mu poskytují svá odborná vyjádření, vycházejí z toho, že nově vznikající církve a náboženské společnosti má v určitém společenství svého skupino-

vého předchůdce, který již působil ve formě spolku nebo v jiné právní formě, anebo případně nedisponoval právní subjektivitou. Tento předchůdce ale měl v mnoha případech jiné jméno, jinou strukturu, danou odlišnou právní formou, nebo jiné vedení než má mít církev a náboženská společnost, která podává návrh na registraci. Tyto odlišnosti zpochybňují předpoklad přímocháre kontinuity v oblasti učení a náboženské praxe. Je otázka, zda v případě odmítnutí návrhu na registraci kvůli rozporu s ustanoveními v § 5, by se odmítnutá církev či náboženská společnost nemohla účinně bránit tím, že by se od svého (údajného) předchůdce zcela distancovala a kontinuitu s ním popřela. K takové situaci dosud – pokud je mi známo – nedošlo. Pokud budeme pokračovat v úvahách tímto směrem, můžeme dojít k závěru, že § 5 má ve většině případů význam především jako deklarace hodnot, které jsou pro českou společnost, reprezentovanou registrujícím orgánem, důležité. Skutečně praktický dopad může mít u mezinárodního subjektu a ještě spíše v situaci, kdy je tímto paragrafem poměřována praxe již registrované církve a náboženské společnosti. Jak je zmíněno výše, tak se to právě v těchto měsících děje v případě Náboženské společnosti Svědkové Jehovovi.

8. Jako problematický bod se v některých registračních procesech ukázalo stanovení toho, jaké náboženské charakteristiky má mít církev a náboženská společnost. Zákonná definice je uvedena v § 3 zákona 3/2002 pod písmenem a) a stanovuje, že „církvi a náboženskou společností [se rozumí] dobrovolné společenství osob s vlastní strukturou, orgány, vnitřními předpisy, náboženskými obřady a projevy víry, založené za účelem vyznávání určité náboženské víry, ať veřejně nebo soukromě, a zejména s tím spojeného shromažďování, bohoslužby, vyučování, duchovní služby a případně obecně prospěšné činnosti“. Výrazy jako „projevy víry“, „vyznávání víry“, „duchovní služba“, „obecně prospěšná činnost“ anebo i požadavek struktury prokazují, že zákonodárce měl na mysli především křesťanská církevní společenství. Jako jedna z překážek registrace se takto pojatý účel existence náboženského společenství projevil například v případě Konopné církve nebo společenství Ecclesia risorum, naopak indické, buddhistické a esoterické společnosti, a dokonce i pohanská společnost se (zpravidla po určitém vyjednávání s registrujícím orgánem) „do mantinelů“ tohoto pojetí nakonec vešly. Zajímavý byl případ společenství Cesta Guru Járy, u něhož registrujícímu orgánu vadilo, že „duchovní služba“ je poskytována téměř výhradně na komerční bázi, zatímco zákon před-

pokládá, že výdělečné činnosti jsou činnostmi pouze doplňkovými (§ 15a, odst. 4).

Podobné rozpaky ze skryté preference tzv. abrahámovských náboženství, pro něž především je důležitá otázka víry, vzbuzuje i požadavek v zákoně 3/2002 Sb., aby základní dokument obsahoval deklaraci „poslání církve a náboženské společnosti a základní články její víry“. Vhodnost tohoto požadavku byla zpochybněna již v „první vlně“ návrhů na registraci roku 2002 při (nakonec úspěšném) registračním procesu Obce křesťanů.

9. Vazba dikce zákona na židovské a křesťanské podloží západní civilizace je snadno pochopitelná a může být oslabena benevolencí ze strany registrujícího orgánu, ale vysloveně negativně musím hodnotit jinou část zákona 3/2002 Sb. Týká se podmínek, za nichž církev a náboženská společnost získává již několikrát zmíněné oprávnění k výkonu zvláštních práv. Přístup ke zvláštním právům je pracovně a lidově nazýván jako „druhý stupeň registrace“. V § 7 tohoto zákona jsou tato zvláštní práva vyjmenována v 1. odstavci pod písmeny a-e). Jedná se o následujících pět práv, zde uvedených v poněkud zjednodušeném znění: a) vyučovat náboženství na státních školách; b) pověřit osoby k výkonu duchovenské služby v ozbrojených silách, v místech vazby, výkonu trestu odnětí svobody, zabezpečovací detence, ochranné léčby a ochranné výchovy, c) konat obřady s církevními sňatky, d) zřizovat církevní školy a e) zachovávat v určitých případech mlčenlivost. Podmínky získání těchto práv stanovuje § 11. Velmi problematickou podmínkou je – podle mého názoru – požadavek, aby návrh církve či náboženské společnosti na přiznání zvláštních práv obsahoval „podpisy tolika zletilých občanů České republiky nebo cizinců s trvalým pobytem v České republice hlásících se k této církvi a náboženské společnosti, kolik činí nejméně 1 promile obyvatel České republiky podle posledního sčítání lidu“.

Počet více než deseti tisíc hlásících se občanů nutných k přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv je neúměrně vysoký. Nefunkčnost této části zákona je prokázána skutečností, že žádná ze 16 církví a náboženských společností, které by oprávnění již mohly získat,² se o to – pokud je mi známo – ani nepokusila. Počet občanů, které se k nim hlásí při sčítání lidu, se totiž

ani zdaleka neblíží zákonné podmínce. Faktická nedosažitelnost zvláštních práv dělá dojem nespravedlnosti, neboť z 21 církví a náboženských společností, které byly registrovány před přijetím zákona 3/2002 Sb., a jejichž dosavadní zvláštní práva proto zůstala zachována, by zákonnou podmínku 1 ‰ hlásících se obyvatel splnilo jen šest.

Vysoký počet hlásících se občanů bylo možné pochopit v době mezi lety 2002–2012, kdy § 7 obsahoval ještě jedno zvláštní právo: církev a náboženská společnost měla „právo být financována podle zvláštního právního předpisu o finančním zabezpečení církví a náboženských společností“ (§ 7, odst. 1, bývalé písm. c). Obava zákonodárce z nárůstu finančních nákladů v případě, že by přístup k tomuto zvláštnímu právu získávaly další subjekty, je pochopitelná. Toto právo bylo ovšem zrušeno zákonem 428/2012 Sb. o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi (§ 23, odst. 1), který nabyl účinnosti 1. ledna 2013. Počet občanů hlásících se k církvi či náboženské společnosti, nutný k získání „druhého stupně registrace“ ale zůstal zachován a s jeho snížením nepočítá ani novela zákona 3/2002 Sb., která jako zákon 237/2024 Sb. nabyde účinnosti 1. ledna 2025. Kromě naprosté nefunkčnosti části zákona a kromě do jisté míry oprávněného pocitu nespravedlnosti, který se vyskytuje u církví a náboženských společností registrovaných po roce 2002, považují za společensky nedobré také demotivující důsledky takto (podle mého názoru zcela zbytečně) vysokého počtu občanů, hlásících se v církvi nebo náboženské společnosti, která by usilovala o získání zvláštních práv.

10. Stejnou novelou, označenou jako zákon 237/2024 Sb., bude také zrušena v současnosti již neplatná výjimka, uvedená dosud v § 27, odst. 8. Podle této části zákona 3/2002 Sb. mohlo Ministerstvo kultury ČR učinit se souhlasem vlády „výjimku a přiznat oprávnění ke zvláštním právům podle § 7 odst. 1 církvím a náboženským společnostem, které reprezentují významné světové náboženství s dlouhou historickou tradicí, působí na území České republiky a jsou registrovány podle tohoto zákona“. V době přípravy zákona 3/2002 Sb. v roce 2001 se neoficiálně hovořilo o tom, že možnost udělení výjimky je primárně určena muslimům, aby i oni jako reprezentanti významného světového ná-

2 Jednou z podmínek přiznání možnosti získat zvláštní práva je, že církev či náboženská společnost „je registrována podle tohoto zákona nepřetržitě ke dni podání návrhu nejméně 10 let“ (§ 11, odst. 1, písm. a). Z 23 církví a náboženských společností registrovaných od roku 2002 bez zvláštních práv tuto podmínku splňují v době přípravy tohoto článku pouze ty, které byly registrovány do listopadu roku 2014, to je 16 subjektů.

boženství s dlouhou historickou tradicí dosáhli stejného právního postavení jako reprezentanti židovské tradice a křesťanských tradic. Výjimka umožňovala nesplnění podmínek uvedených v § 11, odst. 1 a 4, což je – jednoduše řečeno – uplynutí 10 let od registrace a dosažení počtu hlásících se osob ve výši 1 ‰ obyvatelstva. Bylo ovšem též stanoveno, že výjimku „podle tohoto odstavce lze udělit pouze do 5 let od nabytí účinnosti tohoto zákona“.

Ústředí muslimských obcí bylo registrováno podle zákona 3/2002 Sb. ke dni 17. září 2004. Návrh na přidělení oprávnění k výkonu zvláštních práv podalo Ústředí na základě této výjimky 19. dubna roku 2006. Téhož roku byl návrh zamítnut a zamítnut byl i rozklad, který proti zamítavému rozhodnutí Ústředí podalo. Následující rok 2007 byl posledním rokem, kdy bylo možné výjimku udělit. Neudělení výjimky přijalo české společenství muslimů úkorně zvláště s ohledem na to, že islám byl poprvé na území České republiky uznán již roku 1912 (zákonem 159/1912 říšského zá-

koníku, jímž se „přívrženci islamu podle hanefitského ritu uznávají za náboženskou společnost“). Společenství muslimů se neoficiálně přiklánělo k vysvětlení tohoto neúspěchu tím, že rozdíl mezi vstřícným zákonem připravovaným roku 2001 a nevstřícnou reakcí na návrh o udělení výjimky roku 2006 je způsoben změnou společenského vnímání islamu, k níž došlo po teroristických útocích ve Spojených státech amerických 11. září 2001.

Zde tedy končí mých deset poznámek k registračnímu procesu podle zákona 3/2002 Sb. Dotýkají se praxe registrace církví a náboženských společností v České republice. Pouze některá z dotčených témat (například to poslední) jsou v odpovídající kvalitě uchopena též teoreticky. Účel těchto mých „terénních poznámek“ je ovšem ryze praktický: poskytnout inspiraci k přemýšlení o postavení náboženských společenství v současné české a slovenské společnosti a o roli společenského kontextu, v němž se toto postavení vytváří.

BIBLIOGRAFIE

- Chocholáč, Aleš. 2016. *Zákon o církvích a náboženských společnostech: komentář*. Wolters Kluwer.
- Janků, Tomáš. 2013. „Analýza příznání (zvláštních) práv muslimské náboženské obci v ČR.“ In *Církev a stát 2013: sborník z konference*, edited by Jaroslav Benák. Acta universitatis brunensis.
- Kříž, Jakub. 2011. *Zákon o církvích a náboženských společnostech: komentář*. C. H. Beck.
- Mrázek, Miloš, a Zdeněk Vojtíšek. 2008. „Nové registrace.“ *Dingir* 11 (1): 8–9, 26.
- Mrázek, Miloš, a Zdeněk Vojtíšek. 2014. „Nové registrace II.“ *Dingir* 17 (1): 4–7.
- Mrázek, Miloš, a Zdeněk Vojtíšek. 2020. „Neregistrovaní.“ *Dingir* 23 (2): 43–46.
- Polednová, Lucie. 2018. „Neúspěšné návrhy na registraci církví a náboženských společností v letech 2002–2016.“ Bakalářská práce, Husitská teologická fakulta UK.
- Příbyl, Stanislav. 2007. *Konfesněprávní studie*. L. Marek.
- Štampach, Ivan O. 2002. „Osudy zákona o postavení církví.“ *Dingir* 5 (4): 6–7.
- Tretera, Jiří Rajmund. 2002. *Stát a církev v České republice*. Karmelitánské nakladatelství.
- Tretera, Jiří Rajmund, a Zboj Horák. 2015. *Konfesní právo*. Leges.
- Váchal, Marek. 2012. „Registrace podle zákona 3/2002 Sb.: Problematika snah o zamezení registrace „destruktivních kultů“ a fenomén nových náboženských hnutí.“ *Sacra* 1: 48–60.
- Vojtíšek, Zdeněk. 2000. „Nový zákon, staré otázky.“ *Dingir* 3 (1): 11–12.
- Vojtíšek, Zdeněk. 2003. „Nový český konfesní zákon a právní postavení nových náboženských hnutí v České republice.“ *Teologická revue* 74 (2): 197–206.
- Vojtíšek, Zdeněk. 2007. „Neúspěšné návrhy na registraci náboženských společností podle zákona 3/2002 Sb. v letech 2002–2006.“ In *Náboženství a politika, 1. část*, edited by Tomáš Bubík a Henryk Hoffmann. Univerzita Pardubice.

Axis Mundi

ČASOPIS PRE ŠTÚDIUM KULTÚR A NÁBOŽENSTIEV SVETA
JOURNAL FOR THE STUDY OF WORLD CULTURES AND RELIGIONS

1 • 2024
Ročník / Volume 19

Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú. Uverejnené materiály nemusia nutne vyjadrovať postoj vydavateľa. Za vecnú správnosť údajov uverejnených v príspevkoch ručia ich autori a recenzenti.

Pokyny pre autorov

Príspevky posielajte na journal.axis.mundi@live.uniba.sk v textových formátoch *.doc, *.docx, *.odt. Akceptujeme príspevky v slovenskom, českom, anglickom a španielskom jazyku. Rozsah príspevkov: štúdie v rozsahu do 36 000 znakov (vrátanie medzier), diskusie, eseje do 15 000 znakov (vrátane medzier), správy a recenzie do 5 000 znakov (vrátane medzier). K štúdiám prosím priložte abstrakt a 5-6 kľúčových slov v angličtine a autorov krátky osobný profil. Citačné pravidlá a vzory sú k dispozícii na fphil.uniba.sk/katedry-a-odborne-pracoviska/kpr/axis-mundi/

Uzávierky: 28. február a 30. jún

Instructions for Authors

Manuscripts can be submitted to journal.axis.mundi@live.uniba.sk in format *.doc, *.docx, *.odt. We accept studies (up to 36 000 characters with spaces), discussions (up to 15 000 characters with spaces), book reviews and reports (up to 5 000 characters) in Slovak, Czech, English and Spanish language. Authors are asked to include an abstract and 5-6 keywords and a short personal characteristics of the author. The guidelines for citations and references are available on fphil.uniba.sk/katedry-a-odborne-pracoviska/kpr/axis-mundi/.

Deadlines: February 28 and June 30

Recenzovaný vedecký časopis / Peer reviewed scientific journal
Vychádza dvakrát ročne.

Redakcia:

Šéfredaktor: Matej Karásek
Redaktor: Radoslav Hlúšek

Redakčná rada:

Gábor Barna, Luboš Bělka, Jana Benická, Tomáš Bubík, Hans Gerald Hödl, John F. Chuchiak, Halina Grzymala-Moszczyńska, Mihály Hoppál, Miloš Hubina, Luther H. Martin, Gabriel. Pirický, Peter Salner, David Thurfjell, David Václavík, Tatiana Zachar Podolinská

Jazyková redakcia: Hana Hlůšková
Grafická úprava: Eva Kovačevičová-Fudala

Adresa redakcie: Axis Mundi – Katedra porovnávacej religionistiky FiF UK, Gondova 2, 814 99 Bratislava, IČO 30 511 811
e-mail: journal.axis.mundi@live.uniba.sk,
webová stránka: fphil.uniba.sk/katedry-a-odborne-pracoviska/kpr/axis-mundi/

© Katedra porovnávacej religionistiky Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave a Slovenská spoločnosť pre štúdium náboženstiev
Evidenčné číslo: EV 3747/09
ISSN (ONLINE): 2729-8841

ISSN (ONLINE): 2729-8841
Ev 3747/2009

